

OSMANLI ARAŞTIRMALARI

XXXI

Neşir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER - Bilgin AYDIN

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXXI

İstanbul - 2008

DIŞ SİYASETİN BİR ARACI OLARAK HÜKÜMDAR GEZİLERİ:
KAISER II. WILHELM'İN 1898 ŞARK SEYAHATI

Necmettin ALKAN*

I. Giriş

Yabancı memleketleri ziyaret etmek; tarihi ve turistik mekânlarını gezmek, yabancı milletlerle doğrudan temas etmek; kısa sürede olsa onları tanımak, onların yediklerini yemek ve giysilerini giymek veya görmek, sıradan insanların haricinde devlet adamları için de önemlidir. Tıpkı normal vatandaşlar gibi, devlet adamları da seyahat ederler. Devlet adamları, fırsat buldukça ve gerektiğinde bu tür seyahatleri kendi kişisel meraklarının yanı sıra daha farklı bazı nedenler çerçevesinde gerçekleştirirler; o günkü konjunktürde devletleriyle ilgili bir takım beklentilerini ve hedeflerini gerçekleştirmek için önemli addedilen devletleri veya bölgeleri ziyaret ederler. Bu tür geziler ince siyasî ve iktisadî hesaplar çerçevesinde özel seçilir ve gezi programları da ona göre titizce hazırlanır. Genellikle kamuoyunu meşgul etmek ve turistik birkaç poz vermekten öte bir anlam taşımayan bazı geziler haricinde, kulislerde yoğun diplomatik görüşmeler yapılır; böylece amaçlanan bir takım siyasî, iktisadî, askerî ve dinî hedeflere ulaşılmaya çalışılır.

Alman İmparatoru Kaiser II. Wilhelm'in de (1888-1918) bu tür turistik seyahatlere ilgisi mâlumdur. Nitekim kendisi, fırsat buldukça hem Almanya içinde hem de Almanya dışında birçok seyahati gerçekleştirmiş; sayısız yur-

* KTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

tiği gezileri bir kenara bırakılırsa, sırasıyla 20 defa İskandinav devletleri ve Rusya'yı, üç kez İtalya'yı, iki kez Akdeniz'e, beş Korfu'yu ve nihayet üç kez Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmiştir.¹ II. Wilhelm'in seyahate olan düşkünlüğü ve Osmanlı Devleti'ne tam üç defa gelmesi önemli olsa gerekir. Belki de daha da önemlisi, II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ni en fazla ve Kutsal Toprakları ziyaret eden tek Avrupalı monark olmasıdır.² İlk iki Şark gezisini Sultan II. Abdülhamid'in (1876-1909) saltanat yıllarında 1889 ve 1898'de³ yapan Kaiser, son olarak V. Mehmet'in (1909-1918) hükümdarlığı döneminde I. Dünya Savaşı sırasında 1917'de Osmanlı başşehri İstanbul'a gelmiştir.⁴ Bunlardan birincisi ve üçüncüsü sadece Osmanlı başşehri İstanbul'la sınırlı kalmışken, ikincisi çok daha geniş bir alanı kapsamıştır.

II. Wilhelm'in 18 Ekim-26 Kasım 1898 tarihleri arasında gerçekleştirdiği ikinci Şark gezisi, yukarıda belirtilen çok hedefli ve yönlü tipik devlet adamı seyahatlerine en güzel örneklerden bir tanesini teşkil etmektedir. Resmî neden Kudüs'te inşa edilen Erlöser [İsa] Kilisesi'nin açılması olarak ilan edilen bu gezinin programı kapsamında İstanbul, Hayfa, Yafa, Kudüs, Şam ve Beyrut gibi önemli Osmanlı şehirleri de ziyaret edilmiştir. Seyahatin bu kısmı aslında magazin boyutunu teşkil etmekteydi, resmî olmayan/görünmeyen nedenleri çok daha farklıydı: Protestan kilisenin açılması ve hac gibi dinî, Osmanlı coğrafyasındaki Alman nüfuzunun artırılması gibi siyasî, Alman ticaretinin ve yatırımlarının artırılması gibi ticarî ve nihayet o tarihlerde Batılılar için gizemini halen koruyan Şark'ı görmek gibi turistik amaçlara sahipti. Bütün bunlar hepsi birlikte, II. Wilhelm'in seyahatinin nedenlerini teşkil etmekteydi.

¹ Birgit Marschall, *Reisen und Regieren. Die Nordlandfahrten Kaiser Wilhelms II.*, Heidelberg 1991, s. 22.

² Palmer Alan, *Verfall und Untergang des Osmanischen Reiches*, München 1992, s. 274.

³ Joachim Barkhausen, *Männer und Mächte am Bosphorus. Abdulhamit und seine Zeit*, Berlin 1938, s. 235-238.

⁴ Palmer, s. 334.

Makale genel olarak giriş, üç başlık ve en sonunda değerlendirme gibi bölümlerden oluşmaktadır. Birinci başlık altında, gezi öncesinde ve sırasında Osmanlı Devleti'nin ve Almanya'nın içinde buldukları siyasî duruma temas edilmektedir. Seyahatin programı ve programın akışının ele alınması, ikinci başlığı oluşturmaktadır. Devamında ise, taraflar açısından gezinin sonuçlarına temas edilmektedir. Bu çalışma kapsamında cevabı aranılan başlıca iki soru bulunmaktadır: II. Wilhelm'in bu seyahati Osmanlı ve Alman tarafları için nasıl bir ehemmiyet taşımaktadır? Gezinin Alman kamuoyuna yansımaları nasıl olmuştur? Konunun araştırılmasında ikincil kaynaklar ve muasır süreli yayın organlarından istifade edilmiştir.

II. Alman İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin Seyahat Öncesindeki Durumları ve İki Devlet Arasındaki Münasebetler

1871 yılında siyasî birliğini sağlayan ve Avrupa'daki dengeleri altüst eden Almanya, başta iktisadî,⁵ sanayi⁶ ve askerî⁷ olmak üzere bir çok alanda gelişmiş; dönemin en önemli ve dinamik devletlerinden biri olmuştu. Bu gelişmişlik seviyesinin bir göstergesi ve neticesi olarak, Kaiser II. Wilhelm 18 Ocak 1896'da "Weltpolitik/Dünya Siyaseti"⁸ ilan etmiş ve devamında "güneşteki yerlerini"⁹ almak için Batılı Büyük Devletler'le rekabete başladıklarını resmen ilan etmişti. Nitekim II. Wilhelm'in ilan ettiği Alman meydan okuması belli bir süre sonra etkisini göstermiş ve dönemin en önemli emperyalist devletlerinden olan İngiltere'yle ciddi bir rekabet patlak vermişti. İngiltere, Osmanlı Devleti'ndeki Alman faaliyetlerinin artması nedeniyle, eskiden beri nüfuz alanı olarak gördüğü bu topraklarda ve daha da önemlisi mevcut sömürgelerinde kendisinin tehdit edildiğini hissetmişti. Bu tehdit al-

⁵ Richard H. Tilly, *Vom Zollverein zum Industriestaat. Die wirtschaftlich- soziale Entwicklung Deutschlands 1834 bis 1914*, München 1990, s. 104.

⁶ Hans Fenske, *Unter Wilhelm II. 1890-1918*, Darmstadt 1982, s. 3.

⁷ Hans Ulrich Wehler, *Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918*, Göttingen 1983, s. 151.

⁸ Imanuel Geiss, *Der lange Weg in die Katastrophe. Die Vorgeschichte des Ersten Krieges 1815-1914*, München 1990, s. 209.

⁹ Gregor Schöllgen, *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und orientalische Frage 1871-1914*, München 1984, s. 3.

gısı, beraberinde İngiliz-Alman rekabetine ve sürtüşmesine neden olmuş;¹⁰ bu da kendisini daha ziyade Osmanlı topraklarında göstermişti.¹¹ Nitekim Alman-İngiliz çatışmasının merkezi noktasını “Türk Sorunu” oluşturmuştu.¹²

Çok önemli jeo-strajik geniş topraklarından, İngiltere sömürgelerine yakın olmasından ve Düvel-i Muazzama tarafından henüz daha doğrudan işgal edilmemesinden dolayı Osmanlı Devleti, Alman iktisadı ve siyaseti için bir tür “sıçrama tahtası” özelliği taşımaktaydı.¹³ Birçok Alman siyasetçisi, Osmanlılar’la yapılacak olan bir işbirliğinin Batılı Büyük Devletler’le olan rekabetlerinde kendi pozisyonlarını oldukça sağlamlaştırabileceğine inanmaktaydılar.¹⁴ Daha da önemlisi, Almanya bunu yaparken Osmanlı coğrafyasına sömürgeci bir efendi olarak değil de, Osmanlı toprakları üzerinde mücadele eden Batılı sömürgeci güçler karşısında kuvvetli bir partneri ve birçok alanda danışman olarak devreye girecekti. Bu şekilde Almanya, Rusya, İngiltere ve Fransa sömürgesi altında bulunan İslâm memleketlerinden milyonlarca Müslüman’ın sempatisi garanti altına alınabilecek ve söz konusu sömürgeci devletlere bir zarar verilebilecekti.¹⁵ Sonuçta bu beklentiler çerçevesinde II. Wilhelm, Osmanlı Devleti’yle münasebetleri geliştirmek için gerekli teşebbüsleri ve hamleleri yeri ve zamanı gelince yapmış ve bunun neticesinde her iki devletin münasebetleri oldukça gelişmiştir. II. Abdülhamid’in saltanatı yıllarında İstanbul’u iki defa ziyaret etmesi Osmanlı Devleti’yle olan ilişkilerinde gelinek noktayı fazlasıyla göstermekteydi.

¹⁰ George W. F. Hallgarten, *Imperialismus vor 1914. Die soziologischen Grundlagen der Außenpolitik europäischer Großmächte vor dem Ersten Weltkrieg*, 2. Baskı, München 1963, s. 374.

¹¹ Rahtmann, Lothar: “Zur Legende vom „antikolonialen“ Charakter der Bagdadbahnpolitik in der wilhelminischen Ära des deutschen Monopolkapitalismus”, *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Berlin 1961, s. 251.

¹² C. A. Schaefer, *Deutsch-türkische Freundschaft*, Berlin 1914, s. 5.

¹³ All-Deutscher Verband (Yay.), *Deutschlands Ansprüche auf das Türkische Erbe*, München 1896.

¹⁴ Wilhelm van Kampen, *Studien zur deutschen Politik in der Zeit Wilhelms II.*, Kiel 1968, s. 57.

¹⁵ Hugo Grothe, *Deutschland, die Türkei und der Islam*, Leipzig 1914, s. 12. Kampen, s. 58-69.

Alman devlet adamlarının bu beklentileri ve siyasetleri doğrultusunda hareket eden bir takım Alman müellifleri de, eş zamanlı olarak Osmanlı Devleti lehine ciddi olumlu yayınlar yazmaya başlamışlardı. Gerek yayınladıkları kitaplar ve gereksé gazete ile dergilerde yazdıkları yazılarda, Osmanlı Devleti ve Türkler lehine yorumlar ve haberlere yer vermişlerdi.¹⁶ Daha da önemlisi bu tarihlerde, yani 1890'lardan itibaren Osmanlı Devleti ve Türkler hakkında yapılan yayınlarda ciddi artışlar yaşanmıştır.¹⁷

Osmanlı-Alman yakınlaşmasının yaşandığı bu gelişmeler sırasında, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu askerî, siyasî, iktisadî ve sosyal durum, Almanya gibi pek de iç açıcı değildi. Devlet-i Âlîyye, uzun süreden beri çok boyutlu iç ve dış meseleler yumağıyla uğraştığı yetmiyormuş gibi, bir de devletin bu durumundan istifade etmek isteyen irili ufaklı birçok devlete karşı ayakta durma mücadelesi vermekteydi. Düvel-i Muazzama'yı teşkil eden devletler, 1878'de Rusya'nın Batum, Kars ve Ardahan; 1878'de Avusturya'nın Bosna-Hersek; 1881'de Fransa'nın Tunus ve 1882'de İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesi örneğinde olduğu gibi¹⁸, ya doğrudan Osmanlı topraklarını işgal etmekteydiler; ya da Osmanlı iç işlerine müdahale ederek onu iyice zayıflatmaktaydılar. Bu bağlamda özellikle de azınlık isyanlarının başlaması ve başarılı olmasındaki rolleri çok bariz bir şekilde ortaydı.¹⁹

Osmanlı Devleti, ilk defa Rus Çarı I. Nikola tarafından 1853 yılında telaffuz edildiği gibi, artık Avrupa'nın "Boğaz'daki hasta adam"ı olmuştu.²⁰

¹⁶ Kemal Beydilli, "Türk Savun Kendini! veya II. Wilhelm Almanyası'nda Anti- ve Pro-Türk Propagandası", *Tarih ve Toplum*, İstanbul 1987, Sayı 38, s. 41-46
Necmettin Alkan, *Die deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der Mächte um das osmanische Erbe. Die Deutsch-Osmanischen Beziehungen in der deutschen Presse 1890-1909*, Münster 2003, s. 90-166.

¹⁷ Gregor Schöllgen, "Dann müssen wir uns aber Mesopotamien sichern!" Motive deutscher Türkenpolitik zur Zeit Wilhelm II. in zeitgenössischen Darstellungen, in: *Saeculum*, Freiburg i. B./München 1981, Bd. 32, S. 132-144.

¹⁸ Joseph Boesch, *Die neueste Zeit*, Zürich 1958, s. 89-93.

¹⁹ Salahi R. Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü", *Belleten*, Ankara 1986, Cilt XLIX, No. 193, s. 645-656.

²⁰ Wolfgang Gust, *Das Imperium der Sultane. Eine Geschichte des Osmanischen Reiches*, München/Wien 1995, s. 301.

“Hasta adam”ın varlığını sürdürebilmesi artık eski kuvveti ve kudretine değil de, daha ziyade Düvel-i Muazzama’nın Osmanlı mirasını paylaşmada bir türlü anlaşamamalarına bağlıydı; nitekim bu şekilde I. Cihan Harbi’nin sonuna kadar yaşama imkânı bulmuştu.²¹ Geline bu noktayı çok iyi gören Osmanlı Devleti, varlığını sürdürebilmek için artık diplomasi ve milletlerarası dengelere sıkı bir şekilde sarılmıştı. Osmanlı ricali, denge siyaseti çerçevesinde bu devletleri akıllı bir şekilde birbirlerine karşı kullanmak ve bu böylece devletin ayakta kalma şansını garanti altına almaya gayret etmekteydi.²² Osmanlı devlet adamlarının bu metodu kullanmaya başlamaları 31 Ocak 1790 Prusya ittifakıyla olmuş²³ ve bu daha sonraki süreçte sürekli müracaat edilen bir araç haline almıştı. Özellikle de 1798’de Mısır’ın Fransa tarafından işgal edilmesinden itibaren düşman devlet karşısında başarılı olmanın en önemli aracı Batılı diğer Büyük Devletler’e dayanmak ve onların siyasi ve askerî desteğini almaktı.²⁴

Seleflerinden kalan bu diplomatik aracı II. Abdülhamid de başarılı bir şekilde kullanmasını bilmiş ve Düvel-i Muazzama’yı birbirlerine karşı çok başarılı bir şekilde kullanmış;²⁵ bu şekilde hem yapmış olduğu çeşitli ıslahatlarla devlete belli bir canlılık kazandırmaya²⁶, hem de bu tür yakın diplomatik ilişkilerle devlete rahat nefes aldirmaya çalışmaktaydı. Bu devletler arasında özellikle de Almanya İmparatorluğu çok farklı bir yere sahipti. Kendisi Almanya’ya yönelmekle, devlet üzerindeki İngiliz ve Fransız nüfuzunu kırmak istiyordu.²⁷ Bunu yapabilmek için, başta Alman askerî heyetlerinin is-

²¹ Delfs, s. 30.

²² Böesch, s. 18-23.

²³ Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı. Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984, s. 62.

²⁴ Oral Sander, *Anka’nın Yükselişi ve Düşüşü. Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, 2. Baskı, Ankara 2000, s. 254-255.

²⁵ Frank Lee Bennis, *Europäische Geschichte seit 1870*, Cilt 1, Münih 1952, s. 296.

²⁶ H[erman] Vambéry, “Türkische Reformen Seit Vierzig Jahren”, *Cosmopolis*, Berlin 1897, Sayı 15, s. 882-892.

²⁷ Ahmad Faroz: “The Late Ottoman Empire”, Marian Kent, *The Great Powers an the End of the Ottoman Empire*, Londra 1984, s. 11.

tihdam edilmesi olmak üzere, ticarî faaliyetlerini de teşvik etmekteydi. Kendi hükümdarlığı sırasında Alman Kaiser'i II. Wilhelm'in İstanbul'u iki defa ziyaret etmesi, II. Abdülhamid'in de gayretle desteklediği Almanya ilişkilerinin geldiği noktayı çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

1898 gezisinin gerçekleştirildiği sıralardaki bu genel manzarayı daha da vahim kılan görünüşte iç, fakat kökleri dışarıda olan gelişmelere de temas etmek gerekiyor. 1895 yılında patlak veren ve bütün hızıyla devam eden Girit İsyanı, yine aynı sıralarda Osmanlı başşehri İstanbul ve Anadolu'nun birçok yerinde patlak veren Ermeni Olayları devleti bir hayli meşgul etmekteydi. Düvel-i Muazzama'nın da bu olaylara müdahil olmasıyla birlikte, durum daha da vahim bir hal almıştı. Bu gâileler arasında tek teselli 1897 Yunan Harbi'nde alınan parlak askerî galibiyet idi. Fakat, Almanya haricindeki Düvel-i Muazzama'nın araya girmesi ve Yunanistan'ın lehine açıkça Osmanlı Devleti'ne baskı yapmaları neticesinde, galibiyetten hiç de istifade edilmediği.²⁸ Bu ve buna benzer hadiselerden dolayı gerek Avrupa kamuoyu ve gerekse diplomasi tamamen Osmanlı ve Sultan II. Abdülhamid karşıtı bir durum almışlardı. Avrupa devletleri, kamuoyları ve devlet adamları âdeta tek bir ağızdan karşı saldırıya geçmişler; neticede Osmanlı ve Türk karşıtlığı tavan yapmıştı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu hassas ve sıkıntılı durum, Kaiser II. Wilhelm'in gerçekleştirdiği 1898'deki ikincisi gezisini daha da bir anlamlı kılmaktaydı.

III. Seyahatin Aşamaları

1. İstanbul Ayağı

Kaiser II. Wilhelm'in Osmanlı Devleti'ni ziyaret edeceğine dair ilk resmî açıklama, Alman Büyükelçisi Freiherr von Marschall'ın Sultan II. Abdülhamid tarafından kabul edildiği Cuma Selamlığı sırasında yapılmıştır. Büyükelçi'nin 20 Kasım 1897 tarihinde Reichskanzler'e gönderdiği bir ya-

²⁸ Alkan, s. 166-175.

zıda, Sultan'ın dünkü Cuma Selamlığı'ndan sonra kendisini Yıldız Sarayı'nda kabul ettiğini bildirmiştir. Her iki tarafın karşılıklı konuşmalarından sonra söz alan Alman Sefir, fırsattan istifade ederek “geçici güvenilir” bir haberi II. Abdülhamid'e verdiğini belirtmiştir. Buna göre, “Majesteleri Kaiser II. Wilhelm, Kudüs'te yeni inşa edilen kilisenin gelecek sene yapılacak olan resmî açılışına katılmayı düşünmektedir.” Sefir'in bildirdiğine göre, Sultan bu habere çok sevinmiş ve Büyükelçi'den bu seyahat planının zamanında kendisine bilgilendirmesini istemiştir. Böylelikle, “iyi dosta” olabildiğince rahat bir seyahat hazırlamak ve ona yakışacak bir karşılama için her türlü tedbir alınabilsin.²⁹

Bu şekilde takriben bir yıl önce Sultan'ın haberdar edildiği Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati, 13 Ekim 1898'de Almanya'dan hareket etmesiyle başlamıştır.³⁰ Üç aşamadan oluşan 1898 Şark Seyahati'nin birinci ayağını İstanbul ve çevresindeki geziler teşkil etmekteydi. Buna göre, İstanbul ayağı Alman heyetin 17 Ekim 1898'de İstanbul'a varmasıyla başlayacaktı. Programın devamı şu şekildeydi: Aynı gün, II. Abdülhamid'in misafirleri, Alman elçiliği ve konsolosluğu üyeleriyle Osmanlı hizmetinde bulunan Almanlar için Yıldız Saray'ında vereceği yemek. 18 Ekim, Alman büyükelçiliğinde kahvaltı, İstanbul'daki Alman kolonisi mensuplarının kabulü ve Kraliçe Victoria'nın haremi ziyareti. 19 Ekim atla şehir surlarında gezi, Alman Hohenzollern gemisi veya Sultan'ın gemisiyle Boğaz'da gezi ve akşamleyin Yıldız Saray'ında tiyatronun seyredilmesi. 20 Ekim, trenle Hereke'deki halı fabrikasının ziyaret edilmesi. 21 Ekim, askeri birliklerin Talimhane'deki merasimlerinin takip edilmesi ve 22 Ekim'de Dolmabahçe'de verilecek olan kahvaltudan sonra İstanbul'dan ayrılış.³¹ Bu şekilde ilan edilen gezi programında ciddi bir sapma olmamış ve gezi ekseriyetle uygulanmıştır.

²⁹ Johannes Lepsius/Albrecht Mendelssohn Bartholdy/Friedrich Thimme (Yay.), *Die grosse Politik der europaeischen Kabinette 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswaertiges Amtes*, Cilt 12/2, Berlin 1923, s. 557-558.

³⁰ *Germania*, 13 Ekim 1898, Nr. 235, Erstes Blatt, s. 4.

³¹ *Frankfurter Zeitung*, 15 Ekim 1898, Nr. 285, Drittes Morgenblatt, s.1.

II. Wilhelm ve maiyetinin İstanbul'a varmalarından bir gün önce *Frankfurter Zeitung* muhabirinin İstanbul'dan bildirdiğine göre, birçok Alman seyahat şirketi bu seyahat vesilesiyle Türkiye'ye gezi düzenlemiş ve bu çerçevede bilim adamları, tüccarlar, müteşebbisler, ziraatçiler, subaylar ve Protestan din adamları gibi farklı meslek guruplarından pek çok Alman buraya gelmişti. Pera ve Galata gibi yerlerde bir çok Alman'a rastlandığını bildiren muhabirin dikkatinden kaçmayan ilginç bir nokta ise, bunlar arasında Katolik din adamlarının görülmemesiydi.³² Muhabirin özellikle de Katolikler'in bu geziye bir ilgi göstermediklerini bildirmesi ilginç olsa gerekir; zira, II. Wilhelm Protestan mezhebine mensuptu ve geziye çıkmasının resmî nedeni Protestan Erlöser Kilisesi'nin ibadete açılmasıydı. Dolayısıyla Alman Katolikleri, bu geziyi daha ziyade Protestan Mezhebi merkezli olarak telakki ettikleri için geziye pek fazla alaka göstermedikleri, bu bilgiden anlaşılmaktadır.

Bu arada Sultan II. Abdülhamid, misafirleri için ufak bir sürpriz hazırlamış ve kendilerine verilmek üzere hatıra paralar bastırmıştı. Buna göre, Kaiser II. Wilhelm ve Kraliçe Victoria'nın ziyareti hatrasına basılan bu paralardan bir tanesi altın olarak Kaiser için, diğerleri için ise gümüş ve bakır olarak hazırlanmıştır. Bu paraların bir tarafında Türk bayrağı ve Türkçe bir yazı, diğer tarafında ise, Alman bayrağı ve Almanca şu ibare yer almaktadır: "Majesteleri Kaiser II. Wilhelm'in Osmanlı Sultan'ı Majeste Abdülhamid Han'ı İstanbul'da ziyaretleri hatrasına."³³

a. Kaiser İkinci Kez İstanbul'da. Samimî Resmî Karşılama ve Halkın Aşırı Teveccühü

Gezi planında öngörüldüğü gibi, Kaiser II. Wilhelm ve diğer misafirlerle taşıyan Alman "Hohenzollern" gemisi 17 Ekim'de öğlenden sonra Çanak-kale Boğazı'ndan giriş yapmış ve burada top atışlarıyla selamlanmıştı. II.

³² *Frankfurter Zeitung*, "Vor dem Besuche des deutschen Kaiserpaares am Bosphorus", 18 Ekim 1898, Nr. 288, Erstes Morgenblatt, s.1.

³³ *Kölnische Zeitung*, 17. Oktober 1898, Nr. 976, Morgen Ausgabe, s.2.

Abdülhamid, Hohenzollern'in boğazdan girdiği sırada misafirlerine bir telgraf çekerek, sevincini ve kötü hava şartlarından dolayı da üzüntüsünü belirtmiştir. II. Wilhelm ise, gönderdiği cevabî telgrafta, kendisiyle tekrar görüşeceği için duyduğu sevinci ifade etmişti.³⁴ II. Abdülhamid adına Alman misafirlerini karada bekleyen Osmanlı heyetinde önemli devlet adamları bulunmaktaydı: Berlin eski Sefiri ve Hariciye Nâzırı Said Paşa, Turhan Paşa, Şâkir Paşa, Selnis Paşa, Kamphovener Paşa ve Berlin Sefiri Tevfik Paşa.³⁵

Bu şekilde Çanakkale Boğazı'ndan giriş yapan Hohenzollern'in Marmara Denizi ufkunda görülmesi takriben sabah saat 8 civarında olmuş ve bir saat sonra 9 civarında Dolmabahçe önlerine kadar gelerek demir atmıştı. II. Wilhelm, üzerinde Yüksek Osmanlı hizmet madalyası bulunan amiral üniformasıyla geminin kaptan köprüsüne çıkarak çevreyi asker selamıyla selamlamıştı. Misafirler, daha sonra gemiye yanaşan ve beyaz elbiseler giymiş başlarında fes bulunan 24 kişi tarafından çekilen saltanat kayığına binerek sahile doğru hareket etmişlerdi.³⁶

Alman misafirlerin karaya çıkacakları alanda Sultan'ın yaveri beklemekteydi. Yaverin hemen sağ tarafında Bando ve 15 kişilik askerî merasim kolu; sol tarafta ise, 24 askerden oluşan ve bayrak taşıyan bir takım yer almıştı. Bunların önünde ise Alman Sefiri Freiherr von Biberstein, Alman Büyükelçiliği ve Konsoloslugu'nun bütün üyeleri hanımlarıyla birlikte resmî kıyafetleriyle yer almışlardı. Misafirleri iskelede karışılacak merasim kıtasının başında ise Mareşal Edhem Paşa bulunmaktaydı. Bu arada Sultan adına misafirleri güvertede karşılamak için gönderilen yatta bulunan Osmanlı heyetinde şu devlet adamları yer almaktaydı: Sadrazam, Denizcilik Bakanı Mareşal Fuad Paşa, Osmanlı tarafından Alman Askerî Ateşesiliği'nden bazı ekâbir. Saat 9.15'de atılan top sesleri, Kaiser II. Wilhelm ve Kraliçe Victo-

³⁴ *Frankfurter Zeitung*, 18 Ekim 1898, Nr. 288, Abendblatt, s. 3.

³⁵ *Germania*, "Das Kaiserpaar in Constantinopel", 20 Oktober 1898, Sayı 241, Erstes Blatt, s. 1.

³⁶ *Frankfurter Zeitung*, "Die Ankunft des deutschen Kaiserpaars", 22 Ekim 1898, Sayı 292, Erstes Morgenblatt, s. 1.

ria'nın Hohenzollern'i terk ettiklerini bildirmişti. Tam bu sırada Sultan II. Abdülhamid ise, üzerinde Alman şeref madalyası takılı olduğu mareşal üniformasıyla görünerek, Alman Büyükelçisi'nin hanımını selamlamıştı. Kaiser ve Kraliçe'yi taşıyan kayık iskeleye yaklaştığında Sultan iskelenin merdivenine inerek neşeli bir hareketle onları selamlamış; misafirler de aynı şekilde kendisine karşılık vermişlerdi. Sultan, eğilip elini uzatarak kıyıya yanaşan bottan inmeye çalışan Kraliçe'ye yardım etmişti.³⁷ Resmî karşılaşmanın ilk aşaması hakkında verilen bu bilgilerde dikkatleri çeken ilginç nokta, askerî üniforma giymeyi tercih eden her iki hükümdarın, üniformalarına farklı nişanları karşılıklı olarak takarak bir birlerine gösterdikleri jest olsa gerekir. Sultan II. Abdülhamid'in Kraliçe Victoria'ya elini uzatarak onun bottan inmesine yardım etmesini de, o günkü Batı Avrupa'da aristokrat çevrelerde yaygın olan nazik ve centilmence bir hareket olarak değerlendirmek gerekiyor.

II. Abdülhamid'in karaya ayak basan II. Wilhelm'i karşılaması oldukça samimi ve içten olmuştu. Bu karşılama şark usulü olarak ifade edilen tokalaşma şeklinde olmuş ve her ikisi de ellerini çok samimi bir şekilde tekrar tekrar sallamışlardı. Devamında Kaiser, Hâriciye Nâzırı von Bülow'ü ve diğer yakın misafirleri Sultan'a tanıtmıştı. Sultan, bu tanışma faslından sonra Kraliçe'nin koluna girmiş, merasim kıtasının önünde yavaşça yürümüşlerdir. II. Wilhelm ise, sağında Hâriciye Nâzırı Tevfik Paşa ve onun hemen solunda Alman Sefiri Freiherr Marschall von Bieberstein ile birlikte Alman millî marşını çalan merasim kıtasını selamlamıştı.³⁸ Her iki tarafın heyetleri; en arkada ise yüzlerce Türk devlet adamı ve ekâbiri, bu merasimin hemen ardından kısa bir süre kalınan salona geçmişlerdi. Dolmabahçe sarayının denize bakan tarafında yer alan ve duvarları sayısız tablolarla süslenmiş olan salon kısmı kısa süre zarfında yüzlerce insanla dolmuştu. Salonun diğer tarafında ise, Sultan II. Abdülhamid Kaiser ve Kraliçe'yle canlı ve neşeli bir şe-

³⁷ *Kölnische Zeitung*, "Das deutsche Kaiserpaar in Konstantinopel. Der Empfang", 19 Ekim 1898, Sayı 983, Zweites Morgenausgabe, s. 2.

³⁸ *Kölnische Zeitung*, s. 2.

kilde sohbet etmekteydi. İlerleyen dakikalarda Kaiser diğer Türk devlet adamlarıyla muhabbete dalarken; Kraliçe ise, Hâriciye Nâzırı ile uzun süre sohbe başlamıştı. Sohbet takriben 15 dakika devam ettikten sonra Sultan, Kraliçe'nin koluna girerek salonun kara kısmındaki çıkış kapısına, kendilerini bekleyen arabalara götürmüştü. İlk arabaya Kraliçe, Sultan ve Münir; ikinci arabaya ise Kaiser, Sadrazam ve Mareşal Fuad Paşa binerek Yıldız Sarayı'na gitmişlerdi. Diğer misafirleri taşıyan 13 araba, bunları takip etmişti.³⁹

Alman heyetinin karşılanması ve ilk ağırlanması konusunda bu bilgiler verildikten sonra, bunları tamamlayıcı olarak halkın misafirlere karşı gösterdiği teveccühe ve alakaya da temas etmek gerekir. Giriş olarak şunu belirtmek gerekiyor ki, halkın Kaiser II. Wilhelm ve maiyetine olan alakasının II. Abdülhamid ve resmî zevatınkinden hiç de az kalır bir yanı yoktu; hatta onlarınkinden daha da coşkulu olmuştur. Bununla alakalı ilginç haberleri geziyi takip eden Alman muhabirlerin yazılarından takip edebilmekteyiz. *Kölnische Zeitung* muhabiri, İstanbul halkının Kaiser'in gelmesinden dolayı nasıl sevindiklerini şöyle anlatmaktadır: "Kaiser geliyor!" kelimesi haftalar boyunca şehirde yankılanmış ve nefesler tutulmuştu. II. Wilhelm'in geleceği sabah erken saatlerde her yerde heyecanlı bir telaş hâkimdi. Kaiser'i ve Kraliçe'nin Boğaz'dan girişini en azından uzaktan görmek isteyen insan yığınları, Marmara Denizi'nin kıyılarında; Eminönü, Sirkeci, Sarayburnu, Galata ve Pera gibi mümkün olabilen kıyılara toplanmışlardı. Muhabirin hayretini celbeden diğer bir nokta ise, softa diye adlandırdığı medrese öğrencilerinin aralarında bulunduğu Türk halkının büyük bir kısmının karşılamayı görmeye gelmesiydi.⁴⁰

Frankfurter Zeitung muhabiri de benzer ifadelerle İstanbul halkındaki heyecan ve alakayı çok canlı bir şekilde tasvir etmiştir. Muhabir, Sultan tarafından hazırlanan karşılama seremonisini ve İstanbul'daki heyecanı "masal-

³⁹ *Germania*, "Das Kaiserpaar in Constantinopel", s. 1.

⁴⁰ *Kölnische Zeitung*, "Das deutsche Kaiserpaar in Konstantinopel" 22. Oktober 1898, Nr. 994, Erste Morgen-Ausgabe, s. 1.

lardaki kadar muhteşem ve emsalsiz bir resim” olarak adlandırmıştır. Devamında ise gördüğü manzarayı şu şekilde anlatmaktadır: “Kaiser ve diğer misafirleri getiren Hohenzollern gemisinin Boğaz’dan geçişini görmek isteyen yüz binlerce kişi Boğaz’ın sağlı ve sollu kıyılarına toplanmışlardı. Seyirciler arasında siyah ve beyaz çarşaflarıyla Türk kadınları; Avrupalılar, Araplar, Çerkezler, Kürtler ve Bedeviler kendi klasik mahalli kıyafetleriyle yer almışlardı. Yolların üzerine dörtlü saf halinde muhafız askerleri dizilmiş ve terasların üzerinde insan kitleleri toplanmışlardı. Hohenzollern’i karşılamak için ise üzerinde Alman kolonilerinin bulunduğu üç büyük buharlı gemi, binlerce kayık ve ufak gemiler denize açılmışlardı. Bu şekilde toplanan seyircilerin bitmek bilmeyen tezahüratları ve top atışları altında Hohenzollern Dolmabahçe önlerinde demirleşmişti.[...]”⁴¹

İstanbul halkının Kaiser II. Wilhelm ve maiyetindeki Almanlar’a karşı gösterdikleri bu yoğun ilgiyi sadece Alman gazeteciler anlatmamaktalar; aksine, geziyi takip etmek için İstanbul’da bulunan Fransız, İngiliz ve Rus gazeteciler de, bunu yakinen görmüşler ve bunları gazetelerinde yazmışlardı.⁴²

b. Kaiser II. Wilhelm ve Kraliçe Victoria’nın İstanbul’daki Etkinlikleri

Bu sıcak karşılamadan sonra temas edilmesi gereken ilk etkinlik, Sultan II. Abdülhamid’in misafirleri şerefine 18 Ekim’de Yıldız Saray’ında verdiği akşam yemeği idi. Başta Kaiser II. Wilhelm, Kraliçe Augusta Victoria olmak üzere geziye katılan misafirler, İstanbul’daki yabancı diplomatlar ve önemli Osmanlı devlet adamlarının katıldıkları bu yemek, birbirinden kemerle ayrılmış olan iki salonda verilmişti. İlk salonda Sultan, Kaiser ve diğer önemli 36 misafir yemek masanın etrafındaki yerlerini almışlardı. Yemek masasının dar tarafında Sultan, onun sağında Kraliçe; solunda ise Kaiser

⁴¹ *Frankfurter Zeitung*, “Die Akunft des deustschen Kaiserpaares”, 22 Ekim 1898, Nr. 292, Erstes Morgen Blatt, s. 1.

⁴² Jan Stefan Richter, *Die Orientreise Wilhelms II. Eine Studie zur deutschen Aussenpolitik an der Wende zum 20. Jahrhundert*, Hamburg 1997, 77-86.

oturmuştu. Diğer salonda ise, iki masa etrafında 120 davetli yerlerini almıştı. Gümüş ve zengin altın kaplama takımlarla servisi yapılan ve bir buçuk saat süren yemek esnasında Alman millî marşı ve Alman tarzında müzik çalınmıştı. II. Abdülhamid şarap içmediği için kadeh tokuşturması yapılmamıştı. Yemekten sonra Yıldız'ın mükemmel aydınlatılması ve ayrıca Hamidiye Camii'ndeki "Yaşasın Kaiser II. Wilhelm" mahyası büyük bir ilgiyle seyredilmişti.⁴³

Yemeğin ardında salonda yapılan sohbetler ve hediye takdimleri, üzerinde durulması gereken günün diğer etkinlikleri olarak dikkatleri çekmektedir. Sultan II. Abdülhamid, Müsteşar von Bülow ve diğer Alman misafirlerle sohbet etmeyi tercih ederken, II. Wilhelm ise başta Hâriciye Nâzırı olmak üzere diğer yüksek rütbeli askerî Türk yetkililerle sohbet etmişti. Sohbetlerin ardından Sultan, hazırlattığı kıymetli hediyeleri bizzat Kaiser ve Kraliçe'ye takdim etmişti. Sultan II. Abdülhamid, Kraliçe Victoria'ya 244.000 Mark değerinde 188 kırat ağırlığında elmas ve Kaiser II. Wilhelm'e Türk usulünde yapılmış muhteşem bir kılıç hediye etmiştir.⁴⁴

Sultan'ın misafirlerine verdiği hediyeler sadece bunlarla sınırlı değildi, aksine çeşitli vesilelerle hediyeleşmeler devam etmişti. 1897 Yunan Harbi'nde kazanılan zaferlerini anlatan iki tablo ve farklı hediyeleri selamlıktan sonra takdim etmişti. Ayrıca üzerinde, "Majesteleri Kaiser Wilhelm'in ikinci ziyaretleri hatırasına" ibaresinin yazıldığı çok değerli bir sigara tabakası hediye etmişti. Kaiser ile Kraliçe ise, bu jestleri karşılıksız bırakmamış ve fakirler için kullanılmak üzere 16.000 ve 40.000 Frank bağışta bulunmuşlardı.⁴⁵

İstanbul'a gelip de haremi ziyaret etmeden veya görmeden gitmek olmazdı. Nitekim Kraliçe Victoria da ilk fırsatı değerlendirerek hareme bir zi-

⁴³ *Germania*, "Kaiserpaar in Constantinopel. Besuch des Kaiserpaares in Pera", 20 Ekim 1898, Sayı 241, Erstes Blatt s. 1.

⁴⁴ *Germania*, "Kaiserfahrt nach Palaestina", 21 Ekim 1898, Nr. 242, Zweites Blatt, s. 1.

⁴⁵ *Frankfurter Zeitung*, 25 Ekim 1898, Nr. 295, Erste Morgenblatt, s. 3.

yaret yapmıştı. Yukarıda anlatılan yemekten sonra Şehzâde Burhaneddin'in refakatinde Kraliçe, maiyetindeki üç kadın ve Büyükelçi'nin hanımıyla birlikte hareme gitmişti. Haremdeki karşılama, tıpkı dışarıdakiler gibi oldukça büyüktü.⁴⁶ Harem ziyareti nasıl gerçekleştiğine ve Kraliçe'nin ilginç intibalarına dair bilgileri Bülow'un hatıratlarından öğrenebilmekteyiz. Bülow'un yazdığına göre, Kraliçe Victoria'nın "bir Alman ve Hıristiyan Kadın" olarak kadınların köleler gibi her türlü lüks içinde hayatlarını sürdürdükleri böyle bir "hapishane"yi ziyaret etmeyi, "haklı" olarak kendine "lâyık" bulmamış ve ancak Kaiser'in isteği üzerine bu ziyareti yapmıştır. Bülow, haremde nasıl olduğunu sorduğunda, Kraliçe'den aldığı cevap şu şekildeydi: "Aman Allahım! Kendilerine yakışmayan Paris tuvaletleri içinde reçel ve çikolata-sekerleme yiyen; canları korkunç bir şekilde sıkın görünen bir sürü çok şişman kadın."⁴⁷

Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'daki ilk günündeki ikinci icraatı ise gizli yapılan bir görüşme olmuştu. II. Wilhelm, 18 Ekim'de öğleden sonra Avusturya vatandaşı Siyonizm'in fikir babası Dr. Theodor Herzl'i kabul etmiş ve onunla bir görüşme yapmıştı.⁴⁸ Von Bülow'un da hazır bulunduğu bu buluşma, Sultan II. Abdülhamid'in Kaiser'in kalması için Yıldız Sarayı'nın bahçesinde yaptırdığı Malta Köşkü'nde gerçekleşmişti. Muhtevası basına yansımadağı için bu görüşmenin akışını ancak Herzl'in hatıratından öğrenebilmekteyiz. Buna göre, kendisi verilen süre zarfında Filistin'deki Yahudilerin Almanya'nın himayesi altında olmasının Alman siyaseti için faydalarından bahsetmişti, fakat Kaiser buna karşılık Yahudiler'den olumsuz olarak bahsetmeye başlamış ve örnek olarak Hessen'de Yahudiler arasında bulunan pek çok Yahudi "tefecî"nin bulunduğunu zikretmişti. Herzl, Kaiser'in bu şekilde Yahudileri "birkaç tefeciyle" özdeşleştirmesine kızmış, fakat yine de

⁴⁶ *Frankfurter Zeitung*, 23 Ekim 1898, Nr. 293, Erstes Morgenblatt, s. 3.

⁴⁷ Bernard Fürst von Bülow, *Denkwürdigkeiten*, Cilt 1, Berlin 1930, s. 251.

⁴⁸ Herzl'in bu seyahat esnasında Kaiser II. Wilhelm'le görüşmesini Baden'in Grossherzog'u Friedrich von Baden ayarlamıştı. Grossherzog, 8 Ekim'de Potsdam'da Herzl'e yaptığı görüşmede Kaiser'in kendisini İstanbul ve Kudüs'te kabul edeceğini; buna hazırlanmasını istemişti. Theodor Herzl, *Tagebücher 1895-1904*, Cilt 2, Berlin 1923, s. 155.

soğukkanlılığını muhafaza ederek antisemitizm karşıtı kısa bir konuşma yapmıştı. Görüşme bundan sonra basın, Fransa, Rusya ve benzer konularda devam etmişti. Sonunda ayrılırken Kaiser kendisine, “Sultan’dan neyi talep edeceğimi” bir kelimeyle söylemesini istemesi üzerine, Herzl, “Alman hi-mayesi altında bir imtiyazlı cemiyet”in kurulmasını istemesini rica etmişti.⁴⁹

Seyahatin İstanbul ayağında temas edilmesi gereken diğer bir etkinlik ise, Alman Büyük Elçiliği’nin Kaiser’in şerefine verdiği kahvaltıydı. Başta Kaiser, Kraliçe, seyahate katılan Alman misafirler olmak üzere yüksek dereceli pek çok Türk devlet adamının da katıldıkları bu kahvaltıda dikkatleri çeken en önemli husus, II. Wilhelm’in konuşmasında iki devlet arasındaki dostluğa yaptığı vurguydu. Öncelikle kendisi için düzenlenen sıcak karşılamadan dolayı memnuniyetini belirten Kaiser, kendisi ile Sultan arasındaki mükemmel ilişkinin, farklı millet ve dinlere mensup iki devletin dostça münasebetlerini karşılıklı olarak nasıl teşvik edebildiğini kanıtladığını, ifade etmiştir. Bu kısa konuşmasından sonra, Alman Büyükelçiliği, Konsolosluk’unda çalışan memurları ve Osmanlı hizmetinde bulunan Almanları kabul etmişti.⁵⁰

Kaiser ve Kraliçe, daha sonra Alman okulunu ziyaret etmişlerdi. Okulu ziyaret etmek için takip edilen güzergâh üzerinde, özellikle de Pera Caddesi boyunca toplanan halk, Kaiser çiftine sevgi gösterilerinde ve tezahüratta bulunmuşlardı. *Kölnische Zeitung* muhabiri, halkın teveccühünü uzun uzadıya şu şekilde anlatmaktadır: Bayraklarla süslenmiş cadde üzerinde, pencere-lerde, çatılarda ve Kaiser’in varacağı yerde halk Kaiser’in gelmesini bekliyordu. Her arabanın gelişinde, Kaiser’e daha da yaklaşmak isteyen kalabalıkta belli bir hareketlilik gözlemlendiği ve gayr-i ihtiyarî olarak öne doğru geldikleri halde; polis, hayret edilecek taktik ve akıllıkla hareket etmek suretiyle trafiği aksatmadan ve halkı yormadan düzeni sağladığına, dikkatleri çekmiş-

⁴⁹ Herzl, s.189 -198.

⁵⁰ *Kölnische Zeitung*, “Das deutsche Kaiserpaar in Konstantinopel”, 19 Ekim 1898, Nr. 983, Zweite Morgen-Ausgabe, s. 2.

ti. Nihayet, üç subay daralan yolu açtığı sırada, Kaiser ve diğer misafirleri taşıyan araba geldi. Halk, kendilerini samimi bir şekilde askerî selamla selamlayan Kaiser'i, canlı bir alakayla seyretmişti. Muhabir, bu canlı tasvirlerin haricinde, Galata Kulesine Osmanlı ve Alman bayraklarının yan yana asıldığını ve böylesine bir saygı muamelesinin daha önce vuku' bulmadığını vurgulamıştır.⁵¹ Tophane'de de aynı şekilde Türk ve Alman bayraklarının yan yana asıldıklarını eklemiştir. Heyeti okulun girişinde Almanya Büyükelçisi Freiherr von Marschall ile okulun müdürü karşılaşmış ve okulu gezdirmişti. Okul hakkında bilgiler alan Kaiser, okulun gelişmesi ve çok farklı milletlere mensup öğrencilerin burada eğitim görmelerinden memnun kalmıştı.⁵²

Kraliçe Victoria, farklı bir gezi programı çerçevesinde 19 Ekim'de öğlenden önce Beylerbeyi'ni ziyaret ettikten sonra Çamlıca'ya çıkarken Kaiser Yedikule'yi ziyaret ettikten sonra at sırtında Eyüp üzerinden Merasim Köşkü'ne gelmişti. Öğlenden sonra ise, bu kez hep birlikte Alman gemisi "Loreley"le Tarabya'ya gidilmiş; oradan Karadeniz'e bir gezi yapılmıştı.⁵³

Kaiser çiftinin İstanbul ve çevresinde ziyaret ettikleri farklı yerlerden bir tanesi ise, Ayasofya Camii idi. Büyükelçilik müterciminin eşlik ettiği bu gezi hakkında izlenimlere yer verilmezken, aynı gün ziyaret edilen bir müzede sergilenen Türk mallarının dikkat çekici olduğu belirtilmiştir.⁵⁴ Ayasofya Camii ziyareti sırasında halkın ve hocaların Kaiser'e gösterdikleri alakayı, Alman tarihçi Richter geziyi takip eden *Kreuz Zeitung* muhabirinden aktarmaktadır. Buna göre, Kaiser Ayasofya'yı ziyarete geldiğinde caminin bahçesinde toplanan insan kalabalığı tezahüratla ve hocalar ise saygıyla onu

⁵¹ Hristiyan bir devletin bayrağının ilk defa Galata Kulesi'ne asıldığına dair bilgileri Bayram Soy da, *The Times*'a dayanarak vermektedir. Buna göre, İstanbul'un fethinden beri ilk defa Hristiyan bir devletin bayrağı Galata Kulesi'nden asılmıştı. H. Bayram Soy, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere İle Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Ankara 2004, s. 161.

⁵² *Kölnische Zeitung*, "Das deutsche Kaiserpaar in Konstantinopel", 23 Ekim 1898, Sayı 998, Sonntagsausgabe, s. 1.

⁵³ *Germania*, "Kaiserpaar in Constantinopel. Besuch des Kaiserpaares in Pera", Sayı 241, Erstes Blatt, s. 1.

⁵⁴ *Frankfurter Zeitung*, 22 Ekim 1898, Nr. 292, Erstes Morgenblatt, s. 1

selamlamışlardı. Özellikle de Kaiser'in arabasından indiğinde halktaki heyecanın doruğa ulaştığını ve hep birlikte, "Yaşasın bizim ikinci Sultanımızı!" diye tezahüratta bulduklarını rivayet etmektedir.⁵⁵

Kaiser II. Wilhelm ve Kraliçe Victoria, Sultan II. Abdülhamid'in Cuma selamlığına da katılmışlardı. Sultan'ın iki büyük oğlunu Kaiser'e yaver olarak görevlendirdiği selamlıkta, bizzat kendisi Kraliçe'yi resmî geçit alanına götürmüştü. Verilen bilgilere göre, merasim çok güzel bir şekilde gerçekleştirilmiş ve genel olarak Türk Ordusu misafirler indinde çok iyi bir izlenim bırakmıştı. Muhabirin bildirdiğine göre, "askerî birlikler Prusyalılar gibi yürüyüş yapmışlardı". Kaiser'in geçidi seyretmesi için yapılan alana, Türk ve Alman askerinin el ele tutuştuklarını gösteren ilginç bir resim asılmıştı. Bu tablo mevcut Osmanlı-Alman dostluğuna ve askerî alandaki işbirliğine vurguda bulunmaktadır. Halk, geçit merasiminden sonra alana girerek Kaiser'in bulunduğu yeri, köşkün etrafını, sararak sevgi gösterisinde bulunmuş; Sultan ve Kaiser buldukları balkondan halkı birlikte selamladıkları anda, büyük bir tezahürat patlak vermişti.⁵⁶ Bunu tamamlayan son bir kare ise, Sultan ile Kaiser'in seyircileri balkondan birlikte selamlamalarıydı.

Kaiser II. Wilhelm'in İstanbul'da bulunan yabancı devletlerin büyükelçi ve elçilerini kabul etmesi, üzerinde durulması gereken diğer bir etkinliktir. İlgili habere göre, büyük elçileri kabul eden Kaiser bunlarla baş başa ayrı ayrı onar dakikalık görüşmeler yapmıştı. Yapılan görüşmelerin kapsamı ise daha ziyade ilgili devletlerin yöneticileri hakkındaydı.⁵⁷

Kaiser II. Wilhelm ve Kraliçe Victoria'nın İstanbul'da ziyaret ettikleri yerlerden bir tanesi de Hereke'deki halı fabrikasıydı. Trenle Hereke'ye gelen II. Wilhelm ve maiyeti renkli bir merasimle karşılanmıştı. Burada bir zafer takı yapılmış ve bahriyeliler askerî bir tören yapmışlardı. Misafirleri karşıla-

⁵⁵ Richter, s. 80.

⁵⁶ *Frankfurter Zeitung*, 22 Ekim 1898, Nr. 292, Abendblatt, s. 3.

⁵⁷ *Frankfurter Zeitung*, "Nachklaenge zum Kaiserreise, 31 Ekim 1898, Nr. 301. Abendblatt" s. 2.

yan Bakan Johannes Efendi, daha sonra fabrikanın müdürüyle birlikte fabrikayı gezdirmişlerdi. Kaiser, özellikle de fabrikadaki makinelere, donanım, halıların dokuma tekniğine ve fabrikada çalışan 800 çocuğa büyük ilgi göstermişti. Kraliçe Victoria bu çocuklarla bir müddet sohbet etmişti. Daha sonra halı sergisini ziyaret eden Kaiser, II. Abdülhamid'in kendisine hediye ettiği çok büyük halıyı teslim almıştı. Bu halının yapımında çalışan genç kızlar için bir bağışta bulunan Kaiser çifti, deniz kenarında yapılan köşkteki kahvaltıya katılmıştı. Limana toplanan işçiler ve sayısız Türk kadını Kaiser ve Kraliçe'ye sevgi gösterisinde bulunmuşlar, "Çok Yaşa" diye bağırılmışlar ve alkışlamışlardı.⁵⁸

Frankfurter Zeitung muhabiri, Kaiser II. Wilhelm ve maiyetinin İstanbul'daki çeşitli gezileri sırasında halkın gösterdiği alakayı ve Kaiser'in halk üzerinde bıraktığı olumlu etkinin, normalde sakin olan Türkler'in yaptıkları yüksek sesli tezahürattan anlaşıldığını, belirtmektedir. Devamında ilginç bir tespitte bulunan muhabir, başlangıçta bu geziye tamamen soğuk bakan İstanbul nüfusunun üçte birini oluşturan Rum ve Ermeniler'in de, 24 saat sonra davranışlarını değiştirdiklerini belirtmektedir. Bunun dışında Türk kadınlarının bu geziye gösterdikleri ilginin ve davranışlarının da üzerinde durmuştur. Buna göre, Kaiser çiftinin geçtiği güzergâhlarda, özellikle de Anadolu Demiryolu üzerindeki seyahatleri sırasında kenarda bulunan kadınların, komuta ediliyorlarmış gibi ellerini alınlarına götürerek tekrar tekrar selamlamaları muhabire ilginç gelmişti. Yine bu kadınların hep birlikte "Aslan gibi!" ve "Maşallah!" gibi tezahüratlarda bulduklarını, yazmıştır.⁵⁹

İstanbul ayağını tamamlayan Kaiser II. Wilhelm'in başşehirden ayrılması merasimi, tıpkı karşılanması gibi oldukça samimi ve sıcak bir ortamda gerçekleşmişti. Sultan II. Abdülhamid, Kraliçe Victoria'nın elini samimi şe-

⁵⁸ *Frankfurter Zeitung*, 22 Ekim 1898, Nr. 292, Erstes Morgenblatt, s. 1

⁵⁹ *Frankfurter Zeitung*, "Das deutsche Kaiserpaar in Konstantinopel", 25 Ekim 1898, Sayı 295, Zweites Morgenblatt, s. 2.

kilde sıkarak ve II. Wilhelm'in ise elini tekrar tekrar sallayarak vedalaşmıştı. II. Wilhelm, vedalaşma sırasında Sultan'a bir altın hediye etmişti.⁶⁰

2. İkinci Ayağı Kutsal Topraklar

II. Wilhelm'in Şark seyahati kapsamında İstanbul durağından sonraki ikinci aşama Kutsal Toprakları kapsamaktaydı. Seyahatin bu ayağı, gezi planına göre 26 Ekim'de Hayfa'da başlayacak. Aynı gün, Hayfa'da tarihi harabelerin ziyaret edilmesi ve deniz kenarında çadırda geceleme. 27 Ekim'de, Yafa'ya hareket. Burada belli bir süre kalındıktan sonra 29 Ekim'de Kudüs'e hareket. Kudüs'te Protestan bir vakfa ait çadırda bir gece kalınması. 30 Ekim, Betlehem'de bir Protestan kilisesinde Pazar ayinine ve öğlenden sonra ise Zeytindağı'nda bir ayine iştirak. Betlehem'de Jerusalemer Verein'in Ermeni çocuklar için yaptırdığı bir yetimler yurdunun açılması. 31 Ekim'de, gezinin resmi nedeni olan Erlöser Kilisesi'nin açılması. 1-2 Kasım Ürdün'de Ölü Deniz ziyaret edilerek Kudüs'e geri dönülmesi. 5 Kasım'da, Yafa üzerinden Hayfa'ya dönülmesi. Nazaret ve birkaç yerin ziyaret edilmesinden sonra 10 Kasım'da Hayfa'dan gemiyle Beyrut'a gidilmesi. Buradan Şam'a geçilerek çevredeki tarihi mekânların ziyaret edilmesi.⁶¹ Bu şekilde İstanbul'a göre çok daha yoğun bir program yapılmış ve aşağıda da görüleceği gibi, ekseriyetle buna uyulmuştur.

Bu arada Kaiser'in Kutsal Topraklar'daki seyahatinin organizasyonunda görev alan insan sayısı, geziler sırasında kullanılacak hayvan ve kalınacak çadırlarla alakalı çok ilginç rakamlar da geçmektedir. Buna göre, Osmanlı tarafının organizasyonunda 27 yüksek memur, 111 normal insan ve 600 asker görev almıştır. Alman tarafında 124 iştirakçi şahıs, 1200 at ve eşek, 75 uyku çadırı, 6 salon çadırı, 6 mutfak çadırı ve yükleri taşımak üzere

⁶⁰ *Germania*, "Von der Orientfahrt des Kaiserpaars", 25 Ekim 1898, Nr. 245, Erstes Blatt, s. 3.

⁶¹ *Germania*, 15 Haziran 1898, Nr. 135, Zweites Blatt, s. 2.

800 katır.⁶² Bu miktarlar, seyahatin bu ayağının da çok büyük ve geniş kapsamlı bir organizeyle gerçekleştirildiğini göstermektedir.

a. Kaiser ve Kraliçe İlk Kez Kutsal Topraklarda

II. Wilhelm ve beraberindekiler 28 Ekim'de Hohenzollern gemisiyle İstanbul'u terk ederek Hayfa'ya gelmişlerdi. Kaiser'in bu şehirdeki etkinlikleri konusunda belirtilmesi gereken önemli nokta, bir konuşması sırasında bu gezide ilk defa Fransa'nın Katolikler üzerindeki himaye hakkına Alman İmparatorluğu'nun da ortak olduğunu dolaylı olarak ilan etmesiydi. Tanepaha'daki Alman Katolikleri'nin önemli isimlerinden Rahip Bieven, yaptığı konuşmada, gerek kendi kurumlarının ve gerekse Filistin'de meskûn olan diğer Alman Katolikleri'nin Alman korumasından istifade ettiklerini belirtmişti. Rahip Bieven, bu konuşmasıyla dolaylı olarak Fransa'nın Katolikleri himaye hakkını önemsemedikleri ve doğrudan Alman koruması altında olduklarını ifade etmesi, Kaiser II. Wilhelm'in cevabî konuşmasında himaye konusuna temas etmesine vesile olmuştu. II. Wilhelm, öncelikle vatansever duyguları ihtiva eden bu konuşmanın kendisini çok sevindirdiğini belirtmiş ve devamında, "bu fırsattan istifade ederek memnuniyetle bir kez daha belirtmek istiyorum ki, benim Katolik vatandaşlarım nerede ve ne zaman ihtiyaç duyarlarsa, benim korumam devamlı kendileriyledir."⁶³ Kaiser'in, bu şekilde Kutsal Topraklar'a ayak basar basmaz ilk fırsattan istifade etmek suretiyle, oldukça ciddi ilk siyasî demecini vermesi önemliydi. Daha da önemlisi, bu şekilde Fransa'nın Katolikler'in hâmisî olduğu iddiasına dolaylı yoldan itiraz ettiğini ve Alman İmparatorluğu'nun da Katolikler'in hâmilîğine talip olduğunu ilk kez ilan etmiştir. Kaiser, bundan sonraki günlerde yaptığı geziler esnasında her fırsatta benzer açıklamaları ve mesajları tekrarlamıştır.

Hayfa'dan hareket eden II. Wilhelm ve beraberindekiler 11 saatlik otomobil yolculuğundan sonra Yafa'ya varmıştı.⁶⁴ Kaiser'in Yafa'daki karşı-

⁶² *Frankfurter Zeitung*, 28 Ekim 1898, Nr. 298, Abendblatt, s. 2.

⁶³ *Vorwaerts*, 29. Oktober 1898, Sayı 254, s. 1.

⁶⁴ *Germania*, 29 Ekim 1898, Nr. 249, Erstes Blatt, s. 1.

lanmasındaki coşku ve heyecan, seyahatin ilk ayağını oluşturan İstanbul'daki ve aşağıda anlatılan diğer şehirlerdeki aratmayacak şekildeydi. Şehirdeki bütün evler Türk ve Alman bayraklarıyla süslenmiş, belediye binasının üzerine Almanca "hoşgeldiniz" yazan bir pankart asılmış; akşamleyin ise, başta belediye olmak üzere şehrin önemli bir kısmı renkli aydınlatılmıştı.⁶⁵

Kaiser, bu arada Saron'a'yı da ziyaret etmiş ve Saron'a ile Yafa'daki Alman kolonilerini kabul etmişti. Yafa kolonisinin önemli isimlerinden Paul Tietz, Kaiser ve mahiyetindekilere yaptığı konuşmada, bölgede yaptıkları faaliyetleri çok zor şartlar altında gerçekleştirdiklerini anlatmıştır. Devamında ise, bu zorlukların dört Alman kolonisinin Filistin'de kurulma nedeni olduğunu; bu zorlukların, kendilerini Alman metodu, ahlakı ve Kaiser ile devletlerine olan sadakatlerinden ayırmayacağını altını çizmiştir⁶⁶ Kaiser II. Wilhelm, yaptığı cevabî konuşmasında, yapılan bu çalışmalardan memnun kaldığını belirtmiştir. Devamında ise, Sultan ve Osmanlı Devleti'yle kendisinin geliştirdiği bu güzel münasebetlerin Şark'taki Almanlar'a faydalı olmasına sevindiğini ifade etmişti. Ayrıca, Levanti'deki Almanlar'ın vatanlarına ne kadar bağlı kalırlarsa, Türk devleti için faydalı kültürü teşvik edici elementleri daha fazla oluşturacağını; çünkü Sultan'ın, bunu fark ettiğini ve devletindeki Almanlar için kendi korumasını garanti edeceğini belirtmişti.⁶⁷ Kaiser II. Wilhelm, bu konuşmasında Osmanlı Devleti'yle olan iyi münasebetlerin, bölgedeki Almanlar'ın faaliyetlerini kolaylaştırdığının ve teşvik ettiğinin altını çizmiştir.

Yafa'dan at sırtında gidilecek olan Kudüs şehri her şeyiyle önemli misafirlerine hazırlanmıştı. Kaiser ve karısının şehre gireceği Yafa kapısı yıkılmış ve genişletilmiş, sokaklar temizlenmiş, evler bayraklar ve palmye yapraklarıyla süslenmişti. Yafa kapısının hemen ardında zafer takı yapılmış

⁶⁵ *Frankfurter Zeitung*, 29 Ekim 1898, Nr. 299, Abendblatt, s. 3

⁶⁶ *Alldeutsche Blätter*, "Zur Orientreise des Kaisers", Berlin 1898, Sayı 8/50, s. 285.

⁶⁷ *Frankfurter Zeitung*, 29 Ekim 1898, Nr. 299, Abendblatt, s. 3

ve Yahudi mahallesinde ise ayrı bir tak yapılarak üzerine “hoş geldiniz” ibareleri yazılmıştı.⁶⁸

Germania muhabirinin belirttiğine göre, Kaiser II. Wilhelm ve geziye iştirak eden misafirler Kudüs dışında şehrin kuzeyinde kurulan çadırlarda bir gece kaldıktan sonra, ertesi günü şehre girmişlerdi. Tıpkı İstanbul ve diğer şehirlerde de olduğu gibi, Kudüs halkı da Alman misafirlere yoğun ilgi göstermişlerdi. Öğlenden sonra şehir dışında kurulan kamp yerinden başlamak üzere, Yafa Kapısı ve Erlöser Kilisesi'ne kadar uzanan alana sayısız insan toplanmıştı. Evlerin çatıları ve balkonları da aynı şekilde Kudüslüler tarafından işgal edilmişti. Muhabirin belirttiğine göre, caddeleri süsleyen canlı renkli bayraklar ve Kaiser'i görmek için sevinçle toplanan halkın o renkli kıyafetleri, insanı “cezbeden bir resim” görüntüsünü arz etmekteydi. Bu şekilde hayranlığını belirten muhabir devamında şunları yazmıştır: “Şark insanı, burada kendini gösteren Avrupa'nın ihtişamına hayret etmiş ve şaşırılmıştı; Herkes Kaiser çiftine tezahürat yapıyordu.[...]”⁶⁹ Muhabirin, burada “Şark” insanın ilgisini “Avrupa'nın ihtişamına” duyulan “hayret”le izah etmesi gezi boyunca ilk kez telaffuz edilmiştir. Daha önceki tasvirlerde böylesine ön yargı ve tarafgir bakış açısı söz konusu olmamıştır.

Halktaki bu alaka ve heyecan, Kaiser ve geziye katılan Almanlar hakkındaki ifadelerinde de açıkça görülmekteydi. Bir muhabirin bildirdiğine göre, halktan bazı kimseler, “bunlar Kral değil, aksine melek!”, gibi ifadeleri duyduğunu yazmıştır. Kendisine yaklaşan bir Türk subayının ise, “Kaiseriniz adil bir Sultan; sanki peygamberi görmüş gibiyim”, dediğini ifade etmiştir. Kaiser'le birlikte seyahat eden Alman subaylar ve devlet adamları için de aynı abartılı ifadeler rivayet edilmektedir. Bunlardan bir tanesine göre, halk Alman heyetine olan hayranlığını ifade etmek için şunları kullanmıştı: “Görün devleri, devlerin çocuklarını! Savaşlarda bunlara karşı kimsenin karşı

⁶⁸ *Germania*, “Zur Orientreise des Kaiserpaars”, 30 Ekim 1898, Nr. 250, Erstes Blatt, s. 1.

⁶⁹ *Germania*, “Ein Geschenk des Kaisers an die deutschen Katholiken”, 1 Kasım 1898, Sayı 251, Erstes Blatt, s. 1.

koyamaması mucize değil!" Bu ilginç rivayetlerle birlikte halkın genel teveccühü şu şekilde anlatılmaktadır: "Kısa ve iyi, toplumun her kesimini bir heyecan kaplamıştı. Samimi bir şekilde Kaiser'e tezahürat yapıyorlardı. Sanki o, kendi hükümdarlarıymış gibi, kollarını ona uzatıyor ve onu selamlıyorlardı."⁷⁰ Burada geçen bazı ifadelerin Alman muhabir tarafından abartılıp abartılmadığını bilmiyoruz. Fakat genel kanaat olarak Kaiser'in bu gezisinde Osmanlı tebaası üzerinde uzun süre devam edecek olan olumlu bir etki bıraktığını söyleyebiliriz.⁷¹

Kaiser II. Wilhelm, Kudüs'te yaşayan Templer Tarikatı'na⁷² mensup Almanlar'ın meskûn oldukları mahalleyi ziyaret etmiş ve daha genel siyasi mesajlar ihtiva eden ilginç bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının başında Almanlar'ın Kutsal Topraklar'da yaptıkları faaliyetler sayesinde Alman isminin iyi bir itibar kazandığını belirttikten sonra, budan sonraki ilişkilerin daha da geliştirilmesine olan ümidini vurgulamıştı. Osmanlı Devleti'yle olan dostluk münasebetleri ve özellikle de Sultan II. Abdülhamid ve kendisi arasındaki dostluğun bu yönde yardımcı olacağını ifade etmişti. Konuşmasının son kısmında ise, Fransa'nın bölgede Katolikler üzerinde olan himayesini

⁷⁰ Hans Schneider, "Die Erfolge der Palaestinafahrt unsers Kaisers", *Die Grenzboten*, Leipzig 1899, Sayı 58/12, s. 58.

⁷¹ Birinci Cihan Harbi sırasında Osmanlı Ordusu'nda asker olarak kısa bir süre görev yapan Alexander Aaronsohn'un bölgedeki izlenimlerini anlatan hatıratında, II. Wilhelm'in bölgedeki Araplar üzerindeki sempatisinin halen devam ettiğini belirtmektedir. "Hacı Wilhelm" tabirinin halk arasında yaygın olduğunu ve Kaiser'in resimlerinin ellerde dolaştığını da ifade etmiştir. Kaiser II. Wilhelm'in lehine böylesi bir manzaranın ortaya çıkmasının nedenleri başta 1898 yılında olmak üzere Şark ziyaretleri ve savaş sırasında yapılan propaganda olarak belirtmek gerekir. Alexander Aaronsohn, *Türk Ordusuyla Filistin'de. Bir Yahudi Askerin 1. Dünya Savaşı Notları*, Necmettin Alkan (Trc), İstanbul 2003, s. 33-38.

⁷² Templer, Almanya'da Württemberg'de ortaya çıkan Protestan orijinli bir harektir. Teolog Christoph Hoffmann'ın 1861 yılında kurduğu cemaatin amaçlarından üç tanesi, toplumsal yapıda reform, gençlerin eğitilmesi ve Almanlar'ın hakimiyetinde Kudüs'te mabedin inşa edilmesi. Tarikat üyeleri, 1869 yılında Kutsal Topraklar diye ifade edilen Filistin'e göç etmeye başlamışlar ve ilk Alman kolonisini Hayfa'da kurmuşlardı. Bu tarikat, Filistin'e Yahudi göçünün de başlamasında önemli ilk örnek teşkil etmiştir. Alex Carmel, *Die Stedlung der württembergischen Templer in Palaestina 1868-1918*, Stuttgart 1974, s. 16-28.

ikinci kez dolaylı yoldan tartışmaya açacak şu ifadelerde bulunmuştu: “Hangi mezhebe mensup olursa olsun sizden biriniz benim yardımına ihtiyaç duyarsa, ben buradayım ve bana müracaat edebilir. Evet Alman Devleti, yurtdışındaki kendi vatandaşlarını koruyacak durumdadır.”⁷³ II. Wilhelm yaptığı bu son konuşmasıyla, öncelikle gittikçe gelişen Alman faaliyetleri ve bunun olumlu bir sonucu olarak Osmanlı-Alman münasebetlerine yapacağı olumlu katkılara vurguda bulunmuştur. Devamında ise himaye meselesine bir kez daha vurguda bulunmuş ve Katolikler üzerindeki Fransız himâyesini kesin olarak reddettiğini ve Alman İmparatorluğu’nun yurt dışındaki kendi vatandaşlarını koruyacak kuvvette olduğunu ilan etmiştir.

Kutsal Topraklar’daki gezi programı dahilinde ziyaret edilen yerlerden bir tanesi Betlehem’di. 30 Ekim’de gerçekleşen bu ziyarette, aynı zamanda Ermeni yetim çocukları için yapılan yetimhane açılmıştı. Verilen bilgiye göre, 4 Mayıs 1898’de temeli atılan bu yetimhane çok çabuk bir şekilde bitirilmek suretiyle hizmete sunulmuştu. 70 çocuğun kaldığı bu yetimhaneye, 100 erkek ve 60 kızın devam ettiği bir de okul dahildir. Verilen bilgiye göre, bunların masrafları Betlehem’de yapılan üzüm tarımından sağlanmaktaydı.⁷⁴

Kaiser II. Wilhelm Betlehem’i ziyareti sırasında bölgedeki Alman yerleşimcilerine bir konuşma yapmıştı. Konuşmasında, özellikle de Protestan Almanlar’ın faaliyetlerinin önemini vurgulayan Kaiser, bu faaliyetler yoluyla ancak şimdi Alman İmparatorluğu ve Alman isminin daha öncesinde hiç olmayacak bir şekilde itibar kazandığını iddia etmiştir. Konuşmasının devamı, daha ziyade Hıristiyanlık’ın nasıl tebliğ edileceğiyle alakalıydı: “Hıristiyanlık’ın aslında nasıl bir din olduğunun gösterilmesi, bize bağlıdır. Hıristiyanlık’ın sevgisinin Müslümanlar’a karşı da uygulanması yine bizim görevimizdir. Bu dogma ve dinden çevirmeyle değil de, sadece örnek olmakla sağlanacaktır. Müslüman öylesine inançlı bir insan ki, ona vaazla bir şey ya-

⁷³ *Kölnische Zeitung*, 3 Kasım 1898, Nr. 1034, Erste Morgen -Ausgabe, s. 2.

⁷⁴ *Kölnische Zeitung*, “Reisebriefe aus Syrien und Paestina. VII.”, 1 Kasım 1898, Sayı 1027, Morgenausgabe, s. 1.

pılamaz. Fakat onlara takdim ettiğimiz kültürümüze, kurumlarımıza, onların karşısında sürdüğümüz hayatımıza, onlarla olan münasebetimize ve onlarla birlik olduğumuzun kanıtına bağlıdır. Bu bizim Protestan inancımız için, başarmak zorunda olduğumuz bir imtihandır. Bu şekilde Hıristiyanlık'ın ne olduğu konusunda ancak onlara bir delili kanıt gösterebiliriz; böylelikle dinimiz ve Hıristiyanlık inancı için bir alaka kazanabilirler. Bunun böyle kalmasını sağlayınız!"⁷⁵ Kaiser'in bu konuşması, ilk etapta siyasi olmaktan uzak gibi ve doğrudan Hıristiyanlık'ın tebliğiyle alakalı görünmektedir. Fakat yine de dikkatlerin satır aralarına yoğunlaştırılması durumunda, aslında Kaiser'in kafasındaki metotla yapılacak olan bir tebliğ neticesinde hem Hıristiyanlık'a olan ilgi hem de bölgedeki Alman nüfuzunun artacağını ima ettiği görülecektir. II. Wilhelm, bu konuşmasıyla Protestan ile Katolik tebliği arasındaki farka da dolaylı olarak dikkatleri çekmektedir. Kaiser, Portestanlar'ın faaliyetlerinin bölgeye katkılarını ve bölgedeki Müslümanlar'la birliği nasıl teşvik ettiğini anlatırken, Katolikler'le faaliyetlerindeki farkı ima etmekteydi.

Gezinin resmî nedeni olan Kudüs'teki Protestan Erlöser Kilisesi'nin açılışı 31 Ekim'de gerçekleştirilmiştir. Verilen bilgilere göre, burası Sultan Abdülaziz tarafından 1869 yılında Prusya Kralı Friedrich Wilhelm'e hediye edilen ve üzerinde eski bir Katolik kilisesinden kalan temelleri bulunan arsa üzerinde inşa edilmiştir. Kilisenin inşası ise, takriben 5 yıl önce, yani 1885 yılında başlamıştı.⁷⁶ Saat 9'da başlayan merasimde kilisede hazır bulunan protokolün duruşu şu şekilde belirlenmişti: En önde Kaiser ve Kraliçe, bunların hemen arkasında Türk ve Alman subayları, memurları ve Protestan Kilisesi temsilcileri. Bütün iştirakçiler, kendi resmi kıyafetleriyle katıldıklarından dolayı, çok renkli bir manzara oluşmuştu. Açılışa katılanların sayısı hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte, sadece iştirakçi Protestanlar'ın sayısı 150 civarında olduğu düşünülürse, miktarın bir hayli kalabalık olduğu,

⁷⁵ *Vorwärts*, 7 Aralık 1898, Die bethlehemische Kaiserrede.

⁷⁶ *Kölnische Zeitung*, "Reisebriefe aus Syrien und Palestina. VI.", 31 Ekim 1898, Sayı 1025, s. 1.

tahmin edilebilir. Yapılan dinî ayının hemen ardından II. Wilhelm kısa bir konuşma yapmıştı. Devamında ise ilgili açılış belgesinin imzalanmasından sonra merasim sona ermişti. Muhabirin kayıt ettiğine göre takriben üç saat süren bu merasimde, aşırı sıcaktan dolayı bütün iştirakçiler adeta ter banyosu yapmışlardı.⁷⁷

Protestan II. Wilhelm'in Protestan Erlöser Kilisesi'ni resmî olarak ibadete açmasından sonra, sıra Katolikler için yapılacak olan jeste gelmişti. Bu jest, Dormitio diye adlandırılan arsanın Katolikler'e hediye edilmesiydi. Dormitio, Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen ve Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra Hz. Meryem'in yaşadığı ve öldüğü iddia edilen ve bundan dolayı da kutsal görülen arsa idi. Normalde Müslüman bir ailenin elinde bulunan arsa, Sultan II. Abdülhamid tarafından satın alınarak II. Wilhelm'e hediye edilmiştir. Kaiser ise, bunu Katolik Heiliges Lande Derneği'ne teslim etmiştir.⁷⁸ Merasim 31 Ekim 1898 tarihinde, Erlöser Kilisesi'nin açılış gününün öğlenden sonrasında gerçekleştirilmişti.⁷⁹ Dormition'un teslim merasimi sırasında Kaiser bir konuşma yapmıştır. Girişte, arsayı kendisine hediye eden Sultan II. Abdülhamid'e teşekkür ettikten sonra, bu arsanın Katolikler için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Papa'ya bir telgraf çekerek hediyeden bahsetmiş; söz konusu olan bu telgrafta, Sultan'a teşekkür etmiş ve arsayı “şahsi dostluklarının” bir kanıtı olarak kendisine hediye ettiğini belirtmişti.⁸⁰ Bu şekilde, Kaiser II. Wilhelm, Protestan ve Katolik tebaası arasında dengeyi sağlamaya çalışmıştır.

Kaiser II Wilhelm, bu gezi kapsamında sadece Protestan ve Katolik mezheplerine ait mekânları değil, Müslümanlar ve Ortodokslar'a ait yerleri de ziyaret etmişti. Örneğin Hz. Ömer Camii'ne tam iki saatlik bir ziyaret

⁷⁷ *Germania*, “Zur Kaiserfahrt nach Palaestina”, 18 Kasım 1898, Nr. 264, Erstes Blatt, s. 1.

⁷⁸ *Kölnische Zeitung*, “Der Kaiser und der Palaestinaverein”, 31 Ekim 1898, Nr. 1025, Abendsausgabe, s. 1.

⁷⁹ *Germania*, “Zur Kaiserfahrt nach Palaestina”, 10 Kasım 1898, Nr. 263, Erstes Blatt, s. 1.

⁸⁰ *Germania*, “Die Schenkung des Kaisers an die deutschen Katholiken”, 3 Kasım 1898, Nr. 252, Erstes Blatt, s. 1.

gerçekleştirmişti. Bunun haricinde kendisi Ortodoks Patriğini ziyaret ederken, aynı sıralarda Kraliçe Alman Diakonie Hastahanesi'ni ziyaret etmişti.⁸¹

II. Wilhelm, ilan edilen gezi programında resmî olarak yer almayan bir heyeti, Siyonist heyeti, 2 Kasım 1898'de Kudüs'te çadırında kabul etmişti.⁸² Siyonist oluşumunun lideri Dr. Theodor Herzl, Dr. Schnurer, Dr. Wolfsohn, Yahudi Kolonial Bankası Komitesi'nin başkanı Dr. Bodenheimer ve Alman Siyonistleri Başkanı Seidener'den oluşan bir heyet, Kaiser'le gizli bir görüşme yapmışlardı. Müsteşar von Bülow'un da hazır bulunduğu bu görüşmede Herzl bir konuşma yapmıştı. Muhabirin bildirdiğine göre, Kaiser bu konuşmaya "samimi" bir mukabelede bulunmuştu.⁸³ Bu gizli görüşme seyri hakkındaki teferruatlı bilgileri yine Herzl'in hatıratından takip edebiliyoruz. Buna göre, konuşmanın başında Herzl, hazırladığı metni okuduktan sonra, karşılıklı sohbele geçilmişti. Kaiser, bölgenin suya ve gölgeye ihtiyacı olduğunu; toprağının işlenebilir olduğunu ve Almanya'dan gelen göçmenlerin bunun için güzel bir örnek teşkil ettiğini söylemiştir. Bölgede herkes için yer bulunduğunu belirten Kaiser, Herzl'in başlattığı hareketin, sağlıklı fikirler ihtiva ettiğini söylemiştir. Görüşmenin bundan sonrasında Kaiser, havanın çok sıcak olmasından şikayetçi olmuş, Bülow ise, söz alarak, bölgenin suya ihtiyacı olduğunu belirtmişti. Herzl ise, yeterince paraya sahip olduklarını ve bölgeye suyu ancak kendilerinin getirebileceğini belirttikten sonra, bu görüşme sona ermiştir.⁸⁴ Bu şekilde gerçekleşen bu ikinci görüşme, birincisine göre çok kısa sürmüştü.

⁸¹ *Frankfurter Zeitung*, 3 Kasım 1898, Nr. 304, Zweites Morgenblatt, s. 3

⁸² Kaiser'in 29 Ekim'de Yafa'da Yahudi yerleşim yerini ziyaret etmesi sırasında kendisini karşılayan gurubun arasında bulunan Herzl'le kısa bir ayaküstü muhabbeti yaptığı, Herzl'in hatıratında geçmektedir. Siyasi olmayan ve Filistin'in "çok sıcak" ve "susuz" coğrafi şartları çerçevesinde geçen bu kısa konuşmayla birlikte Herzl, Kaiser'le toplam üç defa görüşmüştür.

Herzl, s. 210.

⁸³ *Germania*, "Zur Kaiserfahrt nach Palaestina", 13 Kasım 1898, Sayı 261, Erstes Blatt, s. 1.

⁸⁴ Herzl, s.224-226.

Kaiser'in ziyaret ettiği diğer bir Alman koloni ise Templer Topluluğu idi. Bu koloninin yaptığı çalışmalar hakkında gerekli bilgileri alan II. Wilhelm, cevabî bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında, “Teriniz ve dindarlığınızla Alman ismini yükselttiniz ve burada güzel bir nam kazandınız.[...] Ümit ediyorum ki, şimdi olduğu gibi gelecekte de Osmanlı Devleti ile aramızda olan iyi münasebetler ve özellikle de majesteleri Sultan ile benim aramdaki dostluk, görevinizi kolaylaştıracaktır. Şayet sizlerden birisi benim korumama ihtiyaç duyarsa, ben buradayım ve hangi mezhebe ait olursa olsun bana müracaat edebilir. Almanya İmparatorluğu, yurt dışındaki vatandaşlarına yardım garanti etmeye, sevindirici bir şekilde kadir!”⁸⁵ Bu konuşmada da yine aynı şekilde başta Katolikler olmak üzere, diğer mezhep mensuplarına Alman himayesini garanti etmektedir.

3. Üçüncü Ayağı Şam ve Beyrut

Kaiser II. Wilhelm, 1898 Şark Seyahati'nin ikinci ayağı olan Kutsal Topraklar'daki ziyaretlerini tamamladıktan sonra maiyetiyle 9 Kasım'da Şam'a geçmişti. *Germania* muhabirinin bildirdiğine göre, Kaiser'in karşılanması ve ona olan ilgi diğer şehirlerden farklı değildi; halk sokaklara çıkarak ve mümkün olan yerlerde toplanmak suretiyle misafirlerin şehre girişlerini seyretmişler ve sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı. Halkın sürekli olarak Arapça, “Allah Kaiser'i mübarek ve ömrünü uzun eylesin” şeklindeki tezahüratları altında, Kaiser at sırtında, Kraliçe ise arabayla şehre girmişlerdi. Türk atlı ve yaya askerleri, tıpkı öğrenciler gibi saf halinde caddeye dizilmişler ve Türkçe olarak “Çok Yaşa” diye bağırıyorlardı. Karşılama ile alakalı bu bilgileri verdikten sonra, özellikle de halkta yoğun alakayı şu şekilde daha geniş olarak anlatmaktadır: “Kalabalık guruplar halinde akın eden halk, sokakları ve evlerin çatılarını doldurmuşlar; tarif edilemeyecek tezahüratla Majesteleri'ne eşlik etmekteydiler. Kalabalık bütün caddeleri doldurduğu için, Kaiser'in geçtiği güzergâh ancak zorlukla açılabilirdi. Bu korkunç insan

⁸⁵ *Kölnische Zeitung*, 3. November 1898, Nr. 1034, Erste Morgen Ausgabe, S.2

kalabalığına rağmen mükemmel bir düzenlilik hâkimdi. Her taraf aydınlatılmıştı; sunî yıldızlar, kâğıt fenerler ve fenerler, ağaçlar dahil her tarafta parlıyordu. Hava da güzeldi.⁸⁶ Geziyi takip eden Fransız gazeteci de benzer şeyleri anlatmaktadır. Richter'in bu gazeteciden aktardığına göre tren istasyonu ile askerî binanın arasındaki meydana 250 bin kişi toplanmıştı.⁸⁷

Şam'daki bu sıcak ve heyecanlı karşılaşmadan oldukça memnun kalan Kaiser II. Wilhelm, maiyetinde bulunan Şakir Paşa'ya dönerek ilginç bir mukayesede bulunmuştur: "Burada bir hükümdarın nasıl karşılandığını, Berlinli vatandaşlarımın da görmesini isterdim."⁸⁸ Kaiser'in bu karşılaşmadan nasıl etkilendiğine dair ilginç bir anekdotu da, Bülow de çok çarpıcı bir şekilde anlatmaktadır: Halk Kaiser'i görünce "Lululu, Lululu, Lululu", diye bağırmağa başlamışlardı. "Bu monoton tezahürat Kaiser üzerinde haşış gibi etki yapmıştı." Devamında ise, yine bu tezahüratı 1918-1919 arasında Berlin sokaklarında Komünistler tarafından yapılan gösterilerde atılan sloganlarla kıyaslamıştır.⁸⁹

a. Kaiser'in Selahaddin Eyyübî'ye Olan İlgisi ve Meşhur Konuşması

Bu renkli karşılaşmadan sonra şehrin ileri gelenlerinin Kaiser ve geziye eşlik edenlere verdikleri yemekte de aynı ilgi devam etmişti. *Frankfurter Zeitung*'un muhabirinin bildirdiğine göre, yemekten hemen sonra uzun bir konuşma yapan Şeyh Abdullah Efendi,⁹⁰ Kaiser ve Alman İmparatorluğu'nu

⁸⁶ *Germania*, "Das Kaiserpaar in Palästina", 9 Kasım 1898, Nr. 257, Erstes Blatt, s. 1.

⁸⁷ Richter, s. 84.

⁸⁸ *Vorwärts*, 22 Kasım 1898, Nr. 273, s. 3.

⁸⁹ Bülow, s. 257.

⁹⁰ Richter, doktora çalışmasında farklı bir ismi zikretmektedir. Resmî gezi raporlarına dayanarak verdiği bilgiye göre, belediye binasında verilen yemek sonrasında bu konuşmayı yapan Şeyh Ali Efendi Güzberi idi.

Richter, s. 86.

Bülow ise, hatıratında bu konuşmayı yapan şahsın adını Şey Abdullah olarak zikretmektedir.

Bülow, s. 258.

çok aşırı bir şekilde methetmiş; devamında ise, Kaiser'in bu gezi vesilesiyle sadece Osmanlılar'ın teşekkürünü değil, aksine aynı zamanda 300 milyon Müslüman'ın coşkulu sevgisini kazandığını belirtmişti.⁹¹

Şeyh Abdullah Efendi'nin bu konuşmasının hemen ardından ayağı kalkan Kaiser II. Wilhelm de benzer bir konuşma yaparak, bugüne kadar yapılan her şeyden ve Şam'daki bu güzel ağırlamadan dolayı kendilerine teşekkür etmişti. Devamında, bu güzel karşılama ve özellikle de bütün zamanların en şovalye hükümdarı Selahaddin Eyyübî'nin ikâmet ettiği mekânda bulunmasının kendisini derinden etkilediğini belirtmişti. Konuşmasının bu bölümünde, Selahaddin Eyyübî'yi "büyük bir hükümdar" olarak ilan eden Kaiser, Selahaddin'in "şovalyeliğin en doğrusunu düşmanlarına sık olarak öğrettiğini" de eklemiştir. Bu ilginç konuşmasının en sonunda, tarih kitaplarında çok sık olarak zikredilen o çok meşhur cümlesi gelmiştir.⁹²

"Alman Kaiser'i, Majesteleri Sultan'ın ve dünyanın dört bir yanında dağınık olarak yaşayan halifelerine saygı gösteren 300 milyon Müslüman'ın her zaman dostudur. Majesteleri Sultan II. Abdülhamid'in şerefine içiyorum."⁹³ Kaiser, hem Sultan II. Abdülhamid'in hem de yeryüzünde yaşayan

⁹¹ *Frankfurter Zeitung*, 10 Kasım 1898, Nr. 311, Erstes Morgenblatt, s. 3.

⁹² Kaiser II. Wilhelm'in bu konuşmasını Selahaddin Eyyübî'nin kabri başında yaptığını iddia eden tarihçiler de bulunmaktadır. Bununla birlikte, üç farklı görüş bulunmaktadır. İlk olarak Süleyman Kocabaş'ın İngiliz tarihçi Lewin'e dayanan iddiasına göre, II. Wilhelm Selahaddin Eyyübî'nin kabri başında bu konuşmayı yapmıştır (Süleyman Kocabaş, *Pancermenizm'in "Şark'a Doğru" Politikası. Tarihte Türkler ve Almanlar*, İstanbul 1988, s. 81). İlber Ortaylı ise, Şam şehrinde kesin bir yer belirtmeden, Selahaddin Eyyübî'nin kabrine bir plaket çaktırdıktan ve Şam yöneticilerinin söylevinden sonra cevap olarak bu konuşmayı yaptığını ifade etmektedir. Fakat, Ortaylı'nın Al Tibawi'den aktardığı konuşma metninde, "[...] Sultan Selâhaddin'in mezarı önündeyim." tabiri geçmektedir. Buradan hareketle Ortaylı'nı da bu konuşmanın kabrin önünde yapıldığını dolaylı olarak ima etmektedir. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuz*, İstanbul 1998, s. 98. E. Ziya Karal ise, II. Wilhelm'in "Şam'da verdiği demeçte" bu meşhur ifadeleri kullandığını iddia etmektedir. Karal bu şekilde konuşmanın yapıldığı mekân konusunda tam bir bilgi vermemektedir. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, Ankara 1983, s. 177.

⁹³ *Germania*, 10 Kasım 1898, Nr. 258, Drittes Blatt, s. 3.

bütün Müslümanlar'ın dostu olduğunu ilan etmesi Osmanlı-Alman münasebetlerinin geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça ehemmiyetlidir.

Kaiser Wihelm, bu ilginç konuşmasından sonra bu kez de Selahaddin Eyyübi'nin kabrine Alman Askerî Ataşe vasıtasıyla bir çelenk koydurmuştur. Çelengin üzerine şu ibare yazılmıştı: "Wilhelm II., Alman Kaiseri, Prusya Kralı. Kahraman ve şövalye Sultan Selahaddin'in anısına."⁹⁴

Şam gezisinin diğer bir durağı ise Baalbek'teki harabelerin ziyaret edilmesidir. Fakat burada Kaiser II. Wilhelm'i güzel bir sürpriz beklemekteydi. Sultan II. Abdülhamid, sanki II. Wilhelm'in yukarıdaki o güzel konuşmasına bir mukabelede bulunmak istercesine, harabelere bir kitabe monte ettirmişti. Mermerden yapılmış ve üzerinde Osmanlı-Alman bayraklarının işlendiği bu kitabede şu ifadeler yer almaktaydı: "Osmanlı Padişahı II. Abdülhamid, dostu haşmetli Alman Kaiser'i ve Prusya Kral'ı II. Wilhelm ve imparatoriçe Auguste Victoria'nın değişmeyecek karşılıklı dostluğun ve Kasım 1898'de Majesteleri'nin Baalbek'i ziyareti hatırasına."⁹⁵

Baalbek'teki bu açılıştan sonra trenle Beyrut'a gidilmişti. Tıpkı diğer şehirlerdeki gibi zengin bir biçimde süslenen caddelerden geçişte Kraliçe Victoria araba, Kaiser II. Wilhelm ise at kullanmıştı. Gece ise, şehrin her tarafı ve liman aydınlatılmış; her yerde ateşler yakılmıştı.⁹⁶ Kaiser II. Wilhelm, 13 Kasım'da Beyrut'tan Almanya'ya hareket etmek suretiyle, II. Şark Seyahati'ni tamamlamıştır.⁹⁷

V. Değerlendirme

Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati'nin değerlendirilmesinde ilk olarak, seyahatin gerçekleştirildiği yılın başta Osmanlı Devleti olmak üzere Almanya için önemi üzerinde durmak istiyoruz. Kısaca temas edilecek olan

⁹⁴ *Frankfurter Zeitung*, 11 Kasım 1898, Nr. 312, Drittes Morgenblatt, s. 1.

⁹⁵ *Frankfurter Zeitung*, 11 Kasım 1898, Nr. 312, Drittes Morgenblatt, s. 1.

⁹⁶ *Germania*, "Zur Kaiserfahrt nach Palaestina", 13 Kasım 1898, Sayı 261, Erstes Blatt, s. 1.

⁹⁷ *Frankfurter Zeitung*, 13. Kasım 1898, Nr. 314, Erstes Morgenblatt, s. 3.

gelişmeler, geziye daha da bir ehemmiyet katmış; gerek seyahatin kendisi ve gerekse gezi esnasında verilen siyasi mesajlar bu olaylarla bir anlam kazanmıştır.

Öncelik ev sahibi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bazı önemli iç gelişmelere ve bunların Avrupa kamuoyuna yansımalarına temas etmek gerekiyor. Sürekli tekrar eden Girit İsyanı'nın sonuncusu 1895'de yeniden bir iç mesele olarak başlamış, Düvel-i Muazzama'nın daha sonra devreye girmesiyle Girit İsyanı milletlerarası bir hadise halini almıştı. Hem Girit Olayları'nın bir sonucu hem de bizzat Yunanistan'ın kıskırtmasıyla başlayan ve Osmanlı zaferiyle sonuçlanan 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı üzerinden bir yıl geçmiş; Avrupa kamuoyu ve diplomatik çevreleri bu Osmanlı galibiyetini henüz daha hazmedememişlerdi. Yine bu sıralarda Anadolu'nun birçok yerleşim biriminde Ermeni Olayları cereyan etmekteydi. Gerek adada yaşananlar, gerek Yunan Harbi ve gerekse Ermeni Olayları, Avrupa'daki Osmanlı karşıtlarının elini güçlendirmiş; başta basın organları olmak üzere çeşitli çevreler bunları aşırı derecede abartarak, "Türkler, Hıristiyanları katlediyor!" diye propaganda yapmışlardı. Neticede Osmanlı Devleti, 1890'nın son beş yılında cereyan eden bu hadiselerden dolayı basın organlarının ve kamuoyunun etkisinde kalan Avrupalı diplomatik çevreleri tarafından dışlanmış ve yalnız bırakılmıştı. Tam bu aşamada başta Sultan II. Abdülmamid olmak üzere Osmanlı devlet adamlarının bu geziye ve daha da önemlisi Kaiser II. Wilhelm'in o siyasi mesajlarına ihtiyaç duymaktaydılar. Neticede gezi Osmanlı tarafının tam ihtiyacını duyduğu zamanda ve şekilde cereyan etmiş; kısa bir süre de olsa dönemin Düvel-i Muazzama'dan bir tanesini yanına çekmek suretiyle, diğerlerine karşı denge sağlamıştı.

Almanya'nın bu seyahate ihtiyaç duymasının nedenleri ise, Osmanlı Devleti'nden çok daha farklı idi. Almanya, Avrupalı diğer emperyalist devletlerle girmiş olduğu "güneşteki yerini alma" mücadelesinde istediği ciddi atılımı ancak Osmanlı Devleti üzerinden yapabilecekti. Diğer rakip devletler tarafından köşeye sıkıştırılmış olan Osmanlı Devleti'nin dostluğunu kazan-

mak suretiyle, istenilen açılım sağlanabilirdi. Nitekim özellikle de Kaiser II. Wilhelm her fırsattan istifade etmek suretiyle Osmanlı Devleti'yle münasebetleri geliştirmeye çalışmıştı. Bu bağlamda 1898 seyahati çok önemli bir fırsattı ve bundan çok iyi şekilde istifade etmek suretiyle, diğer devletlerin bıraktığı boşluğu doldurmaya başlamıştı. Nitekim her şey Almanya'nın istediği gibi gelişmiş; bu geziden istediği çok yönlü sonuçları net bir şekilde elde etmesini bilmiştir.

Doğrudan seyahatle alakalı değerlendirmelerde, ilk olarak ev sahibi II. Abdülhamid'in misafirleri için yaptığı hazırlıklara temas etmek istiyoruz. Her ne kadar da bu makalede seyahat için yapılan hazırlıklardan bahsedilmesede, elimizdeki bilgilerden hareketle şunu belirtmek gerekiyor ki, Sultan II. Abdülhamid Kaiser ve maiyetini en güzel bir şekilde ağırlayabilmek için her türlü hazırlığı fazlasıyla yerine getirmişti. Ziyaret edilecek şehirlerdeki çevre düzenlemelerinden tutun, karşılama merasimleri ve takdim edilecek olan hediyelere kadar her şey itinayla yapılmıştı. Bu hazırlıklar Sultan'ın Kaiser II. Wilhelm'in seyahatine ne kadar ehemmiyet verdiğinin en güzel göstergesiydi.

Seyahate gelince, gezinin üç aşaması üç farklı amaca göre hazırlanmış gibi görünmektedir. Birinci ayağını oluşturan İstanbul ve çevresindeki geziler, siyasî demeçlerden uzak daha ziyade turistik amaçlara matuf görünmektedir. Böylesi bir tespiti yapmamızın nedeni, II. Wilhelm, İstanbul'un görülmesi gereken turistik yerleri gezerken, hiçbir siyasî demeç vermemesiydi. Gerçi, kendisinin bu tür konuşmalar yapmamasının planlı bir hareketi olup olmadığı pek net değil; fakat yine de sonuçları itibarıyla İstanbul'da böylesi konuşmaların yapılmaması manidar olsa gerekir.

Seyahatin ikinci ayağında daha ziyade dinî ziyaretler ön plandadır. Nitekim, Erlöser Kilisesi'nin ibadete açılması ve Hıristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen mekânların ziyaret edilmesi ve dolayısıyla Kaiser'in hacı olması bu aşamada gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra bu seyahatin siyasî boyutu da, verilen bir takım demeçlerle kendini hissettirmeye başlamıştı. Özellikle Sul-

tan II. Abdülhamid ile Kaiser II. Wilhelm arasındaki, dolayısıyla Osmanlı-Alman dostluğuna vurgu, Almanya'nın Osmanlı coğrafyasındaki bir takım faaliyetlerinin önemi, Fransızlar'ın Katolikler üzerindeki himâye hakkının sorgulanması ve Almanya'nın himâye hakkının ilan edilmesi oldukça önemlidir. Gezinin son aşamasında Şam'da yapılan o meşhur konuşma, gezinin siyasî boyutunu göstermektedir. Yukarıda da zikredildiği gibi, Kaiser bu konuşmasında kendisinin II. Abdülhamid ve 300 milyon Müslüman'a dost olduğunu resmen ilan etmiştir. Bu dostluk ilanı, o sıralarda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor şartlarda asıl anlamını kazanmış; II. Wilhelm, bu konuşmasıyla Avrupa kamuoyunun ve diplomatik çevrelerinin yalnız bıraktıkları II. Abdülhamid ve Müslümanlar'a kesin olarak sahip çıkmıştır.

Üzerinde durulması gereken diğer bir nokta ise, Kaiser II. Wilhelm ve maiyetinin karşılanma törenleri ve halktan gördükleri alakadır. Bu bağlamda henüz daha ilk ayak olan İstanbul'daki karşılamadan başlayarak, son vedalaşma sırasında resmî zevatın ve ahalinin ilgisi çok çok fazlaydı. Başta Sultan II. Abdülhamid olmak üzere, her yaş gurubundan ve sosyal tabakadan Osmanlı vatandaşları, Alman misafirlerini karşılamak için adeta seferber olmuşlardı. Osmanlı milletinin din ve ırk gözetmeden bir bütün halinde Kaiser II. Wilhelm ve beraberindeki Alman heyete bu kadar alaka göstermesini, Avrupalı bir monarkı ilk defa görme, ona duyulan bir hayranlık veya dozu aşmış kuru bir "yağcılık" olarak değerlendirmemek gerekiyor. Kanımca, Osmanlı halkı da tıpkı devlet adamları gibi, devletin içinde bulunduğu yalnızlığını ve zor durumunu; dolayısıyla Kaiser II. Wilhelm'in, Almanya'nın ve daha da önemlisi bu seyahatin Osmanlı Devleti için ne anlama geldiğini çok iyi biliyorlardı. Devletlerinin bu sıralarda II. Wilhelm'e ve Almanya'ya ihtiyacı vardı ve bunun bir şekilde Alman misafirlere gösterilmesi gerekiyordu. Nitekim bu gezi, alakanın gösterilmesi için çok iyi bir fırsatı teşkil etmiştir. Bu alaka öylesine fazlasıyla gösterilmişti ki, seyahati takip eden Alman gazeteciler bunları "bin bir gece masalları"yla kıyaslamışlardı. Bu alakanın cazibesine kapılan ve gıpta eden Kaiser II. Wilhelm, Berlin'de kendi halkıyla kıyaslama yapmak zorunda dahi kalmıştı.

Özeti olarak tekrar belirtmek gerekirse, II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati tarih sahnesinde devlet başkanları arasında yapılan en ilginç ve hedefleri bakımından en karmaşık gezilerden bir tanesidir. Gezi, resmî olarak dinî bir takım amaçlarla başlasa da, sadece bununla sınırlı kalmamış; aksine çok yönlü ve hedefli bir boyut kazanmıştır. Kaiser II. Wilhelm, Avrupalılar için her zaman gizemli ve ilgi çekici olan Doğu'yu öncelikle ve görünürde turistik amaçlar çerçevesinde ziyaret etmiştir. Fakat yine aynı geziyle, dinî amaçlar çerçevesinde kiliseler açmış, dinî mekânları ziyaret etmiş ve ayrıca kendi dinî inancına göre kutsal mekânları ziyaret etmek suretiyle "hacı" dahi olmuştur. Bunların yanı sıra gezinin siyasî çerçevesinde ise, II. Wilhelm, II. Abdülhamid ve Müslümanlar'la olan dostluğunu şartsız olarak her zaman için ilan etmek suretiyle Düvel-i Muazzama karşısında Osmanlı hâmilğine soyunmuştur. Kulislerde yapılan pazarlıklar neticesinde ise, gezi sonrasında Almanlar'ın bazı önemli ihaleleri almalarıyla, seyahat bir de ticarî boyut kazanmıştır.⁹⁸ Bu çok yönlü neticeleriyle birlikte, Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati tarih sahnesinde yerini almıştır.

⁹⁸ Bülow, hatıratında seyahatin İstanbul ayağında özellikle de Bağdad Demiryolu başta olmak üzere ticarî amaçlı bazı görüşmelerin kulislerde görüşüldüğüne temas etmektedir. Bülow, s. 253.

VI. Ekler

Abb. 74 Jüdischer Empfangsbogen an der Jaffastraße in Jerusalem vor dem Eintreffen des Kaiserpaars, darauf der Psalm »Gesegnet der da kommt im Namen des Ewigene und die Widmungen »Grüßen wir Euch aus dem Hause des Ewigen – An die Majestäten Wilhelm II. und Auguste Victoria«. Aufgenommen am 29. Oktober 1898.

(Kudüs'te II. Wilhelm için yapılan bir tak)

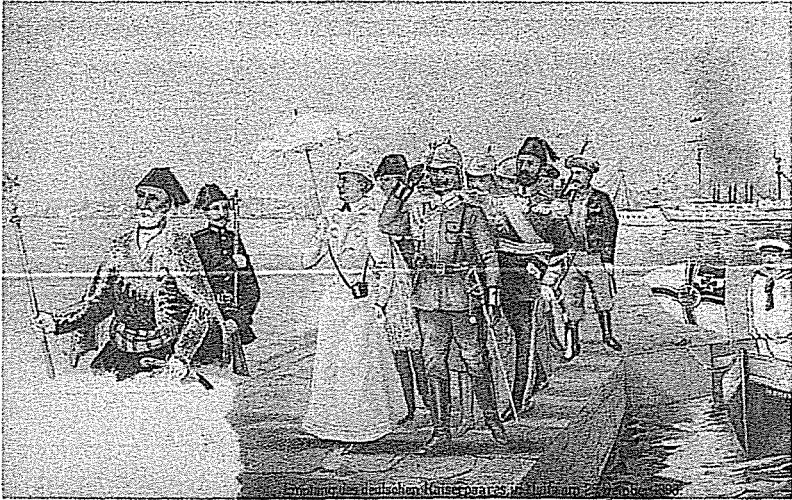
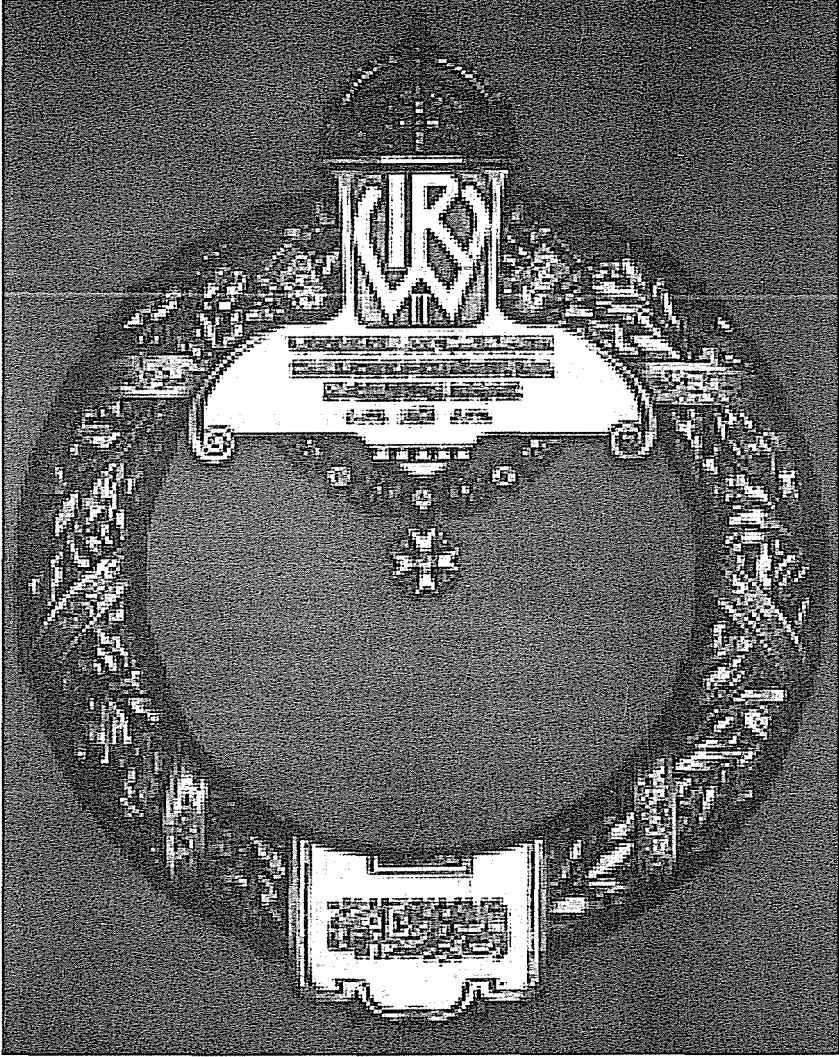

Abb. 44 Empfang des deutschen Kaiserpaars am »Kaiserdamm« in Haifa am 25. Oktober 1898 (Kolorierte Postkarte).

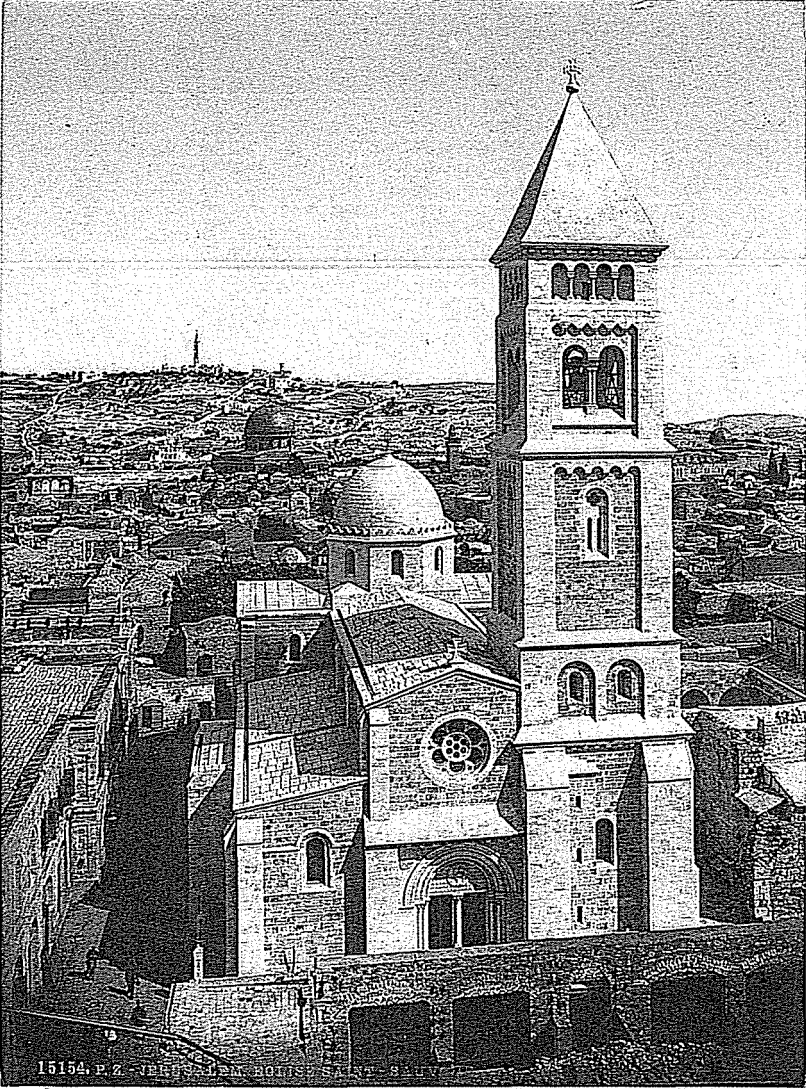
Abb. 45 »Der erste Schritt eines deutschen Kaisers auf dem Boden des Heiligen Landes nach 670 Jahren. Aufgenommen am 25. Oktober 1898 (Foto: Knötzke, Haifa).

(Selahaddin Eyyübî'nin kabrine konan çelenk)

(II. Abdülhamid'in harabelere taktırđı kitâbeler)

(İbadete açılan Erlöser Kilisesi)

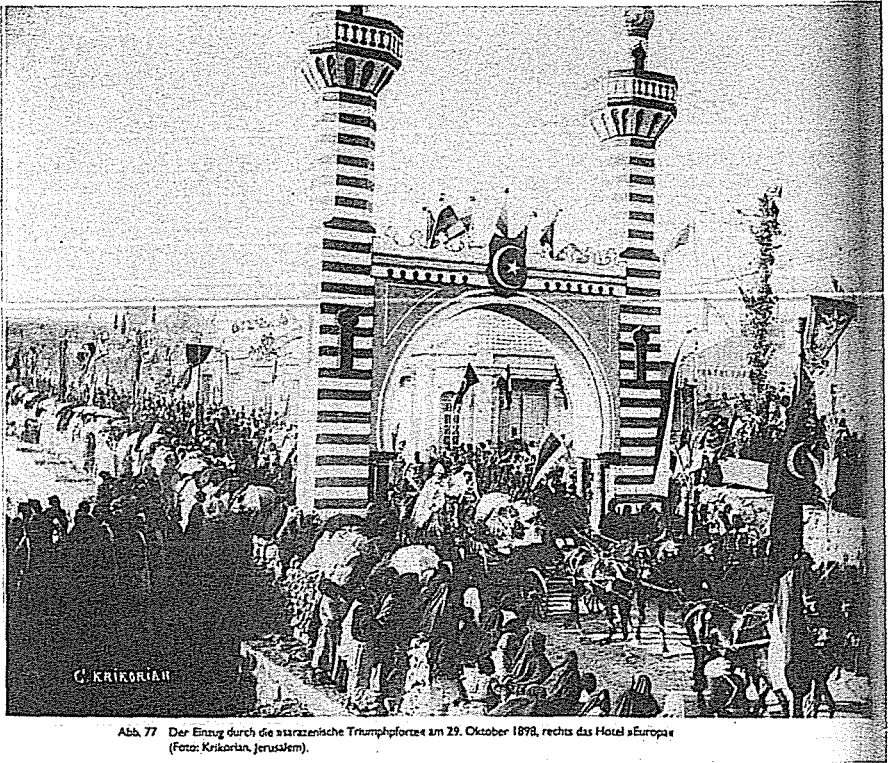

Abb. 77 Der Einzug durch die asarathische Triumphpforte am 29. Oktober 1898, rechts das Hotel «Europa»
(Foto: Krikorian, Jerusalem).

(Kaiser'in Kudüs'e girişi)

VII. Kaynakça

Kitaplar

- Aaronsohn, Alexander: *Türk Ordusuyla Filistin'de. Bir Yahudi Askerin I. Dünya Savaşı Notları*, Necmettin Alkan (Trc), İstanbul 2003.
- Alkan, Necmettin Alkan: *Die deutsche Weltpolitik und die Konkurrenz der Mächte um das osmanische Erbe. Die Deutsch-Osmanischen Beziehungen in der deutschen Presse 1890-1909*, Münster 2003.
- All-Deutscher Verband (Yay.), *Deutschlands Ansprüche auf das Türkische Erbe*, München 1896.
- Barkhausen, Joachim: *Männer und Mächte am Bosphorus. Abdulhamit und seine Zeit*, Berlin 1938.
- Benns, Frank Lee: *Europäische Geschichte seit 1870*, Cilt 1, Münih 1952.
- Beydilli, Kemal: *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı. Meydana Gelişi-Tahlili-Tatbiki*, İstanbul 1984.
- Boesch, Joseph: *Die neueste Zeit*, Zürich 1958.
- Bülow, Bernard Fürst von: *Denkwürdigkeiten*, Cilt 1, Berlin 1930.
- Carmel, Alex: *Die Siedlung der württembergischen Templer in Palaestina 1868-1918*, Stuttgart 1974.
- Fenske, Hans: *Unter Wilhelm II. 1890-1918*, Darmstadt 1982.
- Geiss, Imanuel: *Der lange Weg in die Katastrophe. Die Vorgeschichte des Ersten Krieges 1815-1914*, München 1990.
- Grothe, Hugo: *Deutschland, die Türkei und der Islam*, Leipzig 1914.
- Gust, Wolfangs: *Das Imperium der Sultane. Eine Geschichte des Osmanischen Reiches*, München/Wien 1995.
- Hallgarten, George W. F.: *Imperialismus vor 1914. Die soziologischen Grundlagen der Außenpolitik europäischer Großmächte vor dem Ersten Weltkrieg*, 2. Baskı, München 1963.
- Herzl, Theodor: *Tagebücher 1895-1904*, Cilt 2, Berlin 1923.
- Kampen, van Wilhelm: *Studien zur deutschen Politik in der Zeit Wilhelms II.*, Kiel 1968.
- Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, Cilt 8, Ankara 1983.

- Kent, Marian: *The Great Powers an the End of the Ottoman Empire*, Londra 1984.
- Kocabaş, Süleyman: *Pancermenizm'in "Şark'a Doğru" Politikası. Tarihte Türkler ve Almanlar*, İstanbul 1988.
- Lepsius, Johannes/Mendelssohn, Albrecht Bartholdy/ Thimme, Friedrich (Yay.), *Die grosse Politik der europaeischen Kabinette 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswaertiges Amtes*, Cilt 12/2, Berlin 1923.
- Marschall, Birgit: *Reisen und Regieren. Die Nodlandfahten Kaiser Wilhelms II.*, Heidelberg 1991.
- Ortaylı, İlber: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, İstanbul 1998.
- Palmer, Alan: *Verfall und Untergang des Osmanischen Reiches*, München 1992.
- Richter, Jan Stefan: *Die Orientreise Wilhelms II. Eine Studie zur deutschen Aussenpolitik an der Wende zum 20. Jahrhundert*, Hamburg 1997.
- Sander, Oral: *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü. Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, 2. Baskı, Ankara 2000.
- Schaeffer, C. A: *Deutsch- türkische Freundschaft*, Berlin 1914.
- Schöllgen, Gregor: *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und orientalische Frage 1871-1914*, München 1984.
- Soy, H. Bayram: *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere İle Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Ankara 2004.
- Tilly, Richard H. : *Vom Zollverein zum Industriestaat. Die wirtschaftlich- soziale Entwicklung Deutschlands 1834 bis 1914*, München 1990.
- Wehler, Hans Ulrich: *Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918*, Göttingen 1983.

Makaleler

- Ahmad Faroz: "The Late Ottoman Empire", Marian Kent, *The Great Powers an the End of the Ottoman Empire*, London 1984, s. 5-30.
- Kemal Beydilli, "Türk Savun Kendini! Veya II. Wilhelm Almanyası'nda Anti- Ve Pro- Türk Propagandası", *Tarih ve Toplum*, İstanbul 1987, Sayı 38, s. 40-46
- Rahtmann, Lothar: "Zur Legende vom „antikolonialen“ Charakter der Bagdadbahnpolitik in der wilhelminischen Ära des deutschen Monopolkapitalismus", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, Berlin 1961, s. 246-270.
- Schneider, Hans: "Die Erfolge der Palaestinafahrt unsers Kaisers", *Die Grenzboten*, Leipzig 1899, Sayı 58/12, s. 58.

- Schöllgen, Gregor: „Dann müssen wir uns aber Mesopotamien sichern!“. Motive deutscher Türkenpolitik zur Zeit Wilhelm II. in zeitgenössischen Darstellungen, in: *Saeculum*, Freiburg i. B./München 1981, Bd. 32, S. 130-145.
- Sonyel, Salahi R.: “Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü”, *Belleten*, Ankara 1986, Cilt XLIX, No.193, s. 645-656.
- Vambéry, H[erman]: “Türkische Reformen Seit Vierzig Jahren”, *Cosmopolis*, Berlin 1897, Sayı 15, s. 882-892.

Gazeteler

Germania

Frankfurter Zeitung

Kölnische Zeitung

Vorwaerts

Dergiler

Belleten

Cosmopolis

Die Grenzboten

Saeculum

Tarih ve Toplum

Zeitschrift für Geschichtswissenschaft